

Ma-3896

Var P.a.2.

ikerta.

Ensimmäinen vihko.

Kansanvalistus-seuran toimituksia. LXXVIII.

Nälkävuodet

1860-luvulla.

Kirjoittanut

A. Meurman.

N:o 78.

Helsingissä, 1892.

N ä l f ä w u o d e t

1860-luvulla.

Kirjoittanut

A. Neurman.

Helsingissä,
Kansanvalistus-seuran kustantama.

HELSINGIN YLIOPISTO

00408 12. III. 53

MAATALOUSKIRJASTO

Helsingissä,
Suomalaisen Kirjall. Seuran kirjapainossa,
1892.

Alkulause.

Mainittaessa vuotta 1867 tuntuu toimi-tijässä silloin olleesta jufupolvesta ikään kuin koskettaihin vielä kivistävään haavaan; nuoremmissa synnyttää se jontummoisen hämärän aavistuksen vuodesta, jolloin jäitä kuljettiin Kesäkuussa, „kewästä joka ei koskaan tullut“ ja halloista, jotka turmelivat puolitypshyneet wiljat Syyskuun alkupuolella. Historiasamme tulee se olemaan lehtenä, joka niin monien muiden synkkien kohtaloidemme kertomusten kanssa, opottaa kuinka Suomen kansa jaksaa kovat testää, käydä sankaritaistelua oman itsensä pelastamiseksi ja paremman kohtalon valmistamiseksi nousujille jufupolveille. Mutta sitti oli tämä taistelu ankara, ettei sen moninaisia opetuksia ja waroituksia saisi jättää unohtukseen. Sen lähimmäiset seuraukset olivatkin sitä laatua, että syystä voidaan sanoa 1867 vuoden kadon muodostaneen tuntuwan käännekohdan taloudellisissa oloissamme. Warmaankin ansaitsee sentähden sen aikuiset olot ja tapaukset tulla muistossa jäilytetyiksi, semmentin koska käsitys niiden oikeasta laadusta näkyy jotenka himmentyneestä. Seuraaville lehille antanevat jotakin arwoa ainakin niihin sieltä täältä footut wiralliset tiedon-annot, jotka, waikka eivät olekaan vaikeita joka miehen löytää, kuitenkin eivät ole yleisesti huomattuja. Niiden kokoonpano ja niistä johdetut johtopäätökset sitä vastaan saattawat kyllä olla waillinaiset, mutta niiden kirjoittaja voi kuitenkin sanoa: „olinhan siellä minäkin“.

Sikimpänä aiheena näiden muistelmien kirjoittamiseen on ollut täällä viime syysynä ilmaantunut herra R. M. Lawaststjernan launofirjallinen teos „Härda tider“ (Kovia aikoja), joka kokonaan liikkuu mainitun 1867 vuoden vaiheilla, ja johon ottaf kirjoituksin

wiittaa. Mitä ansioita tällä teoksella muutoin lieneekin, käsitellään siinä kuitenkin historiallisia tosi-asioita jotenkain pintapuolisesti. Waikka nowelli ei juinkaan ole historiaa, niin on taiteilijan oikeudella muodostaa historialliset tapaukset oman mieltensä mukaan sittenkin rajansa.

Ettei kirjan tekijä omasta näkemästään tunne noita kauheita aikoja, se ei ole hänen syynsä; mutta luullakseni hänen ei olisi pitänyt perustaa koko kuvaustansa löyhiin, napiseviin juorupuheisiin. Ei olisi ollut kowinkaan waikeata hankkia luotettavampia tietoja. Nowelli lienee tosin kirjoitettu ulkomailla, mutta sillä ei käyne tosi-asiain wäärentämistä puolustaminen, jemminkin koska kertomuksen pääjuoni ei kaipa noita nälkävuosia talalikkonakaan. Nuo surkeat ajat olisivat kyllä erikseen antaneet arvokasta pohjaa toisenlaatuisille tauluille ja kuvauksille, kuin mitä puheena olewa nowelli tarjoaa.

Minäkin ne lukijat, jotka mainittuna suruvuotena 1867 elivät, kärsivät ja toimivat, tuntevat itsensä petetyiksi, kun wertaa- wat omia muistelmiansa niihin kuvauksiin, joita näiden „koviin aikojen“ kaunotaiteellinen esittäjä heille antaa. Semmoinenko sitten olisin tuo Suomen kansan sankari-taistelu!

Kenties syntyy pettymys osaksi eri käsityksestä siitä, mitä kirjoitustapaa tulee käyttää semmoisten tapausten kuvaamisessa. Ei tahdo oikein miellyttää nuo iwalliset: „talonpoikaisfilosofia“, „talonpoikaiswaisto“, „talonpoikaishössö“, joilla nimillä tekijä, arvattavasti tarfoittanee sitä altistusta ja Jumalan tahdon alle nöyrytmistä, joita hän on huomannut suomalaisessa kansassa.

Ikävä kyllä edustaa kirjassa tätä samaa kansaa ainoastaan kaksi siweellisen rappeutumisen alhaisimmalla kannalla seisowaa pohjalaista. Koskus juttuu kyllä tekijä wakuuttamaan lukijata suomalaisen hywistäkin ominaisuuksista. Mutta ne ovat pekkiä wakuutuksia. Elävinä esimerkkeinä ennen näe yhtäkään, ja lukija tuskin voi tulla muuhun käsitykseen kuin: jemmofia roistoja ne ovat. Saarijärwen Paawosta ei näy wiwahdustakaan. Ja olisivathan nuo kamalat ajat kuitenkin woineet antaa aihetta suuremmoisiin kuvauksiin, jos kirjantekijä olisi tyennyt perehtymään silloisiin

oloihin, jos hän olisi jättänyt kaikenlaiset Toreldit, Blumit ja in-
finöörit parempia aitoja warten, ja yffinomaan astunut itse kansan
elämään, sen jalojen ja, olkoonpa, sen huonojenkin, edustajien
keskuuteen.

Ensimmäisen hallayön aamu antaa tefijälle aihetta warjin
taiteelliseen luonnonkuwaukseen, mutta ihmiset siinä ovat pelkäs-
tään vähäpätöisenä siwuseikkana, ainakin siiksi kun „aamun kunin-
gatar, aurinko, näki warjin juuren kaupungin Suomenlahden ran-
nalla, filmiä häikäisewine wälkoisine seinineen, joiden sisäpuolella
wiisaat herrat wetiwät wanhurskasten unta leweillä wuoteillaan,
warmoina siitä, että he olivat tehneet kaikki, mitä oli mahdollista
kansan kohtalon lie Wittämiseksi, kun olivat käskeneet arkkipiispaa
kansan parissa rufoilemaan Jumalalta hywää wuodentuloa, jonka
mahdollisuutta he olivat epäilleet siitä saakka kun suuri wälittö-
mästi seurasi talwen perässä. Turhaan tähysteli aurinko löytääk-
sensä jotakin lewottomuutta tuon juuren kaupungin pyöreillä katu-
tiwillä. Wasta myöhään aamulla nousi huolettomia henkilöitä
wuoteiltaan, tietämättä mitään yön tuhotöistä.“

Tämä ei ole ainoa paikka, jossa tefijä ilkkuen moittii hal-
lituksen toimetttömyyttä ja kansan rufouksia. „Hallitus — no sil-
lähän oli kielipolitiikka ja rautatienrakennus ajatuksissa. Kyllä-
hän sille monenmoisissa lähetyksirjeissä ilmoitettiin, että wuoden-
tulon toiwet olivat äärettömän synkkiä, ja waadittin, että halli-
tusten wälttämättömästi pitäisi ryhtyä juuriin wiljan-ostoihin ulko-
mailta. Mutta koska niissä puhuttiin ainoastaan epämääräisistä
waromisista, ja kartettiin warjinaisten ehdotusten tekemistä, siinä
luulosja, että tuo maanisällinen wiisaus tuntisi itseänsä loukatuksi
yhityisten innokkaista neuwoista, niin pistiwät korkeimmat asian-
omaiset lähetyksirjeet wiheriäisen weran alle. Sen jälkeen tefiwät
he suuren ja juhlaillisen päätöksen. Lähetettiin wirtakirje arkkipiis-
palle, jossa häntä Keisarin nimesjä käskettiin koettaa wälttää uh-
kaawaa hätää kääntymällä Ainoan Kaikkiwaltiaan puoleen erityisellä
rufouksella, joka oli luettava firkoisja kaikkina sunnuntaina suuren
loppupuolella.“

Mutta pittääsi tulisi tertoa kaikkea sitä iwaa, jolla tekijä rankaisee hallituksen toimettomuutta ja erittäinkin tuota hänen mielikuvituksessaan syntyynyttä jokasunnuntaista rukoilemista.

Jos hallitus todellakin olisi ollut sitti toimeton, kuin miksi sitä on hra T:lle kuwaittu, niin olisi hänen inhonsa luonnollinen. Mutta hän ei sittenkään ole valinnut oikeaa tapaa kertomisessa. Jos olisi hänen sydämensä ollut mukana, olisi hän antkarasti, mutta surren tuominnut, eikä iwalla ja pilkalla kostonut sitä lisä-onnettomuutta, että Suomen kansan asioita johtamassa oli niin surkeasti kykenemättömät miehet.

Sama mahdottomuus tekijässä kohoamaan tehtävänsä tasalle ja asettumaan oikeaan mielentilaan ilmaantuu kyllä usein. „Olihan“, sanoo hän, „kuolemaikseen uupuneita, nälkääntyneitä, jotka olivat jääneet yksin eiwätkä jaksaneet raahata itseänsä johonkin jäädylliseen paikkaan kuollaksensa, waan jotka jäivät — sans facon *) — finoksiin.“ En luule, että nuo weltot ranskalaiset sanat ikänä olisivat tässä kohden joutuneet ranskalaisen kirjailijan mieleen. Kyllä olisimme saaneet lukea kertomuksia, jotka olisivat wiiltäneet sydäntämme, tahi ainakin, niinkuin omassa kirjallisuudessaamme, jossa kyllä on lukuisia samanlaatuisia kuwauksia, ainakin jollakin lohduttawalla aatteella ylentäneet mieltämme.

Helpo on huomata minkälaisien miesten suista hra T. on ammentanut tietonsa hallituksen toimista 1867. Vielähän nytkin on niitä, jotka Snellmanista tietävät ainoastaan, että hän oli „kurja puolemies“, joka ajoi yksinomaan „kielipolitiikan“. Tämä katsantotapa pyytää hra T:n nowellisja kansalais-oikeutta Suomesja. Minä luulen welvollisuudekseni kieltää sitä siltä historiallisten asiakirjain nojalla. Mutta kylläpä on neljäsosa vuosijataa tyhstän laakaisjut pois 1867 vuoden tapaukset nuoren sukupolwen nuistosta.

*) „Kurjaisematta“, „pittittä mutkitta“.

I.

Taloudellinen asema ennen vuotta 1867.

Tavallisesti mainitaan vuosi 1856 ensimmäisenä siinä pitkässä nälkävuosien sarjassa, joka loppui vasta jälkeen vuoden 1867. Mutta huomattava on, että saamme siir-
tyä hyvin kauaksi ajassa, ennenkuin löydämme vuosia, jol-
loin hallitus ei olisi ryhtynyt jonkinmoisiin aputoimiin
maamme pohjois-osissa, semminkin Kuopion läänissä. Vuon-
nollista onkin, että se lukuisa irtain väestö, joka ei saa
vuosipalwelusta tahi ei rupea siihen, joka ei tunne oman
asumuksen tarvetta, tahi ei ole mahdollinen sitä hankkimaan
itsellensä, jolla ei ole edes omia vaatteita, vaan joka käyt-
tää työnantajan repaleita, alituisesti elää surkeassa puut-
teessa, ja joutuu todelliseen hätään, kun vuodentulo, wait-
kapa vain paikallisesti, on niukempi. Mitkä syht waitut-
tanewat, että tällöinen irtain, jopa alaston väestö on
olemassa juuri Kuopion läänissä, jossa maata luulisi löh-
tyvän yllin kyllin, sitä ei liene helppo saada selville. Ja
onhan ehdotettu ja mietitty jos jotakin keinoa, jolla tämä
surkuteltava epäkohta saataisiin korjatuksi. Mutta joko ei
ole ryhdytty tarpeeksi pontowiin ja kestäwiin toimiin, taikka
on mahdottomuuksia kohdannut; pääasia se, etteivät olot ole
sanottavasti parantuneet. Ehkä onkin liiallista waatia näin
sivälle wajonneelta väestöltä mitään itsetoimintaa ja tule-
waisuuden ajattelemista. Mutta warma on, että kaikki toi-
met sen auttamiseksi, joka ei yritä auttaa itseänsä, jäävät
tehottomiksi, ryhtytöön niihin hallitus tahi yksityiset.

Sikäläiset olot kuvataan tavallisesti näin: Nuorena ja ilman vähimpiäkään varoja rakennetaan avioliittoja. Usumus etsitään talollisten uuninpankolla tahi saunassa. Elatusta ensitarpeeksi saadaan lainaamalla jhyviä ensi suvena suoritettavan työn varalta. Tietystikin kulumat siten ensi suven työn-ansiot welkain maksuihin ja elatukseen, niin että toinen talvi aljetaan yhtä turvattomina, ja kuruus karttuu mitä luvuisemmaksi lapсилаuma, tuomittuna sammanlaiseen tulevaisuuteen, kasvaa.

Tämmöisissä oloissa oli puute jokapäiväinen, ja ainoastaan kuvernöörien kertomuksista riippui minkälaiseksi sitä hallitukselle kuvattiin. Ja tähtyhän kuvernöörin pitää alustalaisistaan huolta. Seurauksena oli että amuntoimet pohjoisissa lääneissä muuttuivat melkein pöyhäiseksi valtiomeoksi. Saatiinkohan niillä 10,000 markan amunteoilla, joita tavallisesti käytettiin, mitään todellista apua puutteenalaisille toimeen, se jääköön sanomatta. Mutta se waan on warma, että sekä hallitus että väestö tottui pitämään hallituksen welvollisuutena rientää apuun, missä ikinä sitä wain pyhdyttiin. Semmoisella menetyksellä ei ainakaan amerikalaisia kaswateta. Sääntönä oli niinkään talollistenkin welkaantuminen kruunulle. Jos kruunu joskus tahtoi kiristää omansa takaisin, niin kyllä oli niitä, jotka osasivat todistaa, että ajat olivat siksi vielä liiaksi kovat.

Warfinaisesti aloitti vuosi 1862 todellisten katowuosien sarjan. Oleinen koko maassamme ei ollut tämäkään katowuosi, kowimmasti koski se Pohjanmaata. Pontemiin rahankeräykseen ryhdyttiin yksityhisten kesken ja hallituksen puolelta tarjottiin rahoja, yksistään vuonna 1862 2,130,000 ruplaa, joko korottomasti taikka helpolla korolla niille liiemiehille, jotka tahtoivat tuottaa wiljaa kaupaksi. Tätä samaa järjestelmää noudatti hallitus sittemmin seuraawina vuosina aina 1867 vuoteen saakka. Niin järkemältä kuin tämä toimi näyttikin, oli silläkin warjopuolensa. Kauppiaat, näet, tuottivat jauhoja enemmän kuin mitä ainakin kowin

tarve olisi vaatinut. Ne sentähden tyrkyttivät wiljanja lainaksi, kelle wain suinkin rohkenivat uskoa. Se ajattelmattomuus, jolla meikäläiset tekewät welkoja, on kylliksi tunnettu ja osoittautui silloinkin. „Kyllä nyt kelpaa elää“, kuultiin joka haaralta, „kun saa jauhomaton 12 kopelalla“ (welkakirjan kanttamerkin hinnalla). Mutta maksu ei ollut yhtä helppo, ja wengi wuosi wuodelta, kunnes wihdoin 1867 tosi tuli eteen. Silloin saatiin taas kuulla, että tultauisiinhan sitä kutakuinkin toimeen, kunpa waan olisiwat jääneet tekemättä nuo onnettomat welat, joita kaupiamiehet nyt, peläten welallisten lopullista maksunhykenemättömyyttä, rupesi wat joukottain hakemaan ulos. Näkämwuosi 1867 oli, kuten tiedetään, lääninsihiteerien kultawuosi. Hallitus sai puolestansa aika läksyhykset ennen aikaisista ja muka turhista awunhankkeistaan.

Mutta ulkopuolella tätäkin lainaliikettä saattoi se, joka oli likemmin tutustunut yhteisen kansan taloudelliseen asemaan, helposti huomata, että pula oli tulossa, sadosta huolimatta. Tojin ei woi sanoa, että meidän kansamme siihen aikaan olisi elänyt kowin äweriäästi. Mutta käsitys siitä, mitä on ylellisyydellä ymmärrettävä, on warsin epämääräinen. Dikeastaan merkitsee kaiketi ylellisyys yli warojen elämistä. Ja sitä wistaa kyllä meikäläisissä huomattiin. Kun ei wäät warat riittäneet todellisiin tahi luultuihin tarpeisiin, mitäs muuta, „piisin formi suuhun pistetään“, ja mentiin lainaamaan. Harwan welkakirjan näin minä siihen aikaan, josta säännöllisesti olisi korko maksettu. Sitä useammin saapui welkoja ja welallinen luokseni kymmenwuotijella welkakirjalla, pyhittäen sitä uudistamaan lisäämällä korot pääomaan ja jonkun kymmenkunnan ruplaa lisäksi wastaisia tarpeita warten. Kun ei enää sekään keino auttanut, myytiin talo pojalle tahi jollekin toiselle, jolla ei ollut muuta kuin welkakirja tarjottawana. Myhjä pidätti itselleen tiethsti runsaan eläkkeen, ja semmoisia eläkkeen nauttijoita kanttui taloon useampia, yhä nuoremalla ijällä. Itse welallinen useimmiten ei tuntenut welkan suuruutta.

Yhä huononewat vuodentulot rupešivat wihdoin tekemään aukkoa tähän järjestelmään. Wasta perustetun Hypotekehdistuksen lainat olivat omiansa saattamaan aseman selwille. Talollinen päätti muuttaa häälyhwät welkansa seisowaksi hypotekilainaksi. Runpa waan se myönnetään, luvattiin jokaiselle welkojalle täysi suoritus. Mutta kun laina oli saatu, huomattiin ettei se läheskään riittänyt kaikille welkojille. Osatomiksi jääneet riensiwät tietysti kohta hakemaan ulos welkansa. Saatiin päätös, jonka nojalla irtain omaisuus ja kaswawa wilja myytiin riistokaupassa, ja puille paljaille jäänyt isäntä muuttui työmieheksi, mutta hypotekehdistus sai korjata tähdellisesti rappiolle jääneen talon.

Yleisestikin oli maanwiljelys mitä surkeimmalla kannalla, eikä se woinutkaan parantua, kun taloudellisessa asemassamme oli alituisesti wuotawa haawa: kotitarpeen wiinanpoltto. Löyhyi kuitenkin järkewiäkin ihmisiä, jotka tähdellä todella wäittiwät, että suomalaisen maanwiljelyksen kannattawaisuus riippui yksinomaan kotitarpeen wiinanpoltoista. Ei siis ihmettäkään, että talonpoikaissäätty 1863 vuoden waltiopäiwillä warustautui miehuullisesti puolustamaan tätä ainoata, mutta kallisarwoista etuoikeuttaan.

Puhumattakaan siitä äärettömästä aineen tuhlauksesta ja siitä yleisestä juoppoudesta, joka oli seurauksena kotitarpeen wiinanpoltoista, ja jota paraiten käsittää siitä, että isännät juottiwat wiinaansa puolituopittain palkollisillensa ja alustalaisilleen, ja että piikain palkkaetuihin tavallisesti kuului oikeus polttaa joku määrä wiljaa wiinaksi, esti sama kotitarpeen poltto muutoinkin maanwiljelyksen edistymistä. Kyllähän silloinkin ahkerasti opetettiin, että „niitty on pelon emä“, mutta hulluhan todellakin olisi ollut se maanwiljelijä, joka olisi pannut maansa heinäkaswulle, joka oli joutuma järjettömien elukain fitaan, kun kaura sitä wastoin juoksi kultawirtana wiinapannusta. Opit ja kehotukset jäiwät siis tyhjinä houreina sifseen. Ankarampaa saarnaa täy-

thi Suomen kansan saada kokea, ennen kuin se taipui. Ne, jotka vielä uskovat, että Jumalan laupias käsi on sitä johtanut, ne kiitollisuudella tunnustavat, että apu nytkin tuli yhdenneklätoista tunnilla. 1863 vuoden waltiopäiwillä saatiin kotitarpeenpoltto lakautetuksi ja sillä aukaistuksi mahdollisuus kansamme wastaiselle taloudelliselle waurastumiselle.

II.

Taloudellinen asema 1867.

Kuten edellisessä kirjoituksessani olen koettanut osoittaa, oli taloudellinen asema maassamme jo pitkiä aikoja ennen warfinaisia katowuusia sywältä järkähtettyinä. Miten ja missä määrässä katowuudet wähitellen lisäsiwät kurjuutta, kähnee parhaiten selwille wäkiluvun suhteista. Wiisiwuossikkona 1860—1865 karttui wäkiluku keskimäärin 20,000 hengellä. Sopii siis pitää warmana, ettei katowuosi 1862 vielä murtanut kansan yleistä taloutta. Mainittuna vuonna ilmaantui jo Hämeensefin yhä karttuvia laumoja kerjäläisiä, paraasta päästä Pohjanmaalta ja myöskin Savosta. Mutta wuodentulo oli kohtulainen keski- ja etelä-Suomesa, kulkewai set ruokittiin runsaasti, ja niiden luku ei ollut kuitenkaan siksi suuri, ettei niiden hoidosta olisi woitu pitää kuta-kuinkin huolta.

Wuodesta 1865 alkoi nälkäkuume suuremmissa määrässä waatimaan uhria. Kuitenkin osoittawat sen vuoden wäkiluettelot vielä noin 17,000 syntynyttä enemmän kuin kuolleita. 1866 on ensimmäinen wuosi, jolloin syntyneiden luku on wähempi kuin kuolleiden, tosin ainoastaan 3,000 henkeä. Mutta jos arweli simmekin säännöllisen wäenlisäyksen ainoastaan 17,000:ksi, niin nousse puutteeseen ja tauteihin kuolleiden todellinen luku 20,000:teen. Wuosi 1867, jolloin wäestön toimeentulo riippui 1866 vuoden sadosta, osoittaa jo kuolleiden woittopuolella 10,000 ihmistä, tahi

edellisen laskun mukaan noin 27,000 puutteeseen ja tautiin uupunutta.

Tästä näkyy, että väestön kestäminen kyky oli jo ennen 1867 vuoden katoa suuressa määrässä heikontunut. Oli kyllä melkein yhtä mittaa kotimaassa ja ulkomailla foottu varoja hätääntyneiden auttamiseksi, oli hallituskin rahalainoilla kauppiaille edistänyt wiljantuontia, suoranaisia lainoja antanut kunnille ja yksityksille, ja tyhjentänyt sekä mafasininsa että rahawarastonsa. Mutta ei käh wäittäminen, että awut olisiwat olleet ylenpalttiset, koska sittenkin kuolon uhrit olisiwat hirvittäwän lukuisat.

Yllämainitut kuolewaisuuden numerot osoittawat, että nälkätyfus jo kahtena edellisellä vuotena ennen 1867 oli yleinen maassamme ja raiwosi waltawasti. Ei mitään ihmiswoima saanut sitä uutena ja edellisiä kowempana kato vuotena hillityksi. Wuosia jatkuneihin awunhuutoihin ja keräykseen oli jo kyllästytty, eikä maaseuduilla enää ollut mahdollista saadaakaan mitään footuksi, koska warakkaimmillekin oli yllin kyllin hätää torjuttawana lähimmäisessä ympäristössängsä. Suoranaisten lainojen antamista kruunun puolelta oli edellisinä vuosina lähtetty, kenties wäärinkäytettykin, siihen määrään, ettei tuo „lainan“ nimitys kewannut edes silmänlumouksellakaan. Snellmanin Finl. All. Tidningissä annetun tiedon mukaan nousiwa kruunun kolmeen pohjoiseen lääniimme antamat lainat 170,000 tynnyriin wiljaa ja 1 milj. markkaan. Eipä ihmeekään siis, jos tuo siihen aikaan kansaamme sywästi juurtunut mielipide: „kyllä keisari ruokkii“, oli päässyt ylimmilleen, ja saattanut wäestöä lewäperäisesti kadet ristiessä odottamaan ruokapalansa taiwaasta putoawaksi.

Minun kokemukseni olikin semmoinen, että tilaton wäestö kyllä olisi ollut walmis syömään puhtaana leipänä joka jhwän jouluun saakka, jättäen huolen wastaisesta ruoasta „keisarille“. Niistä wähäisistä waroista, jotka oli pelloista korjattu, tähtyi tietysti myhdä kapottain „kelkkamiehille“

(niille, joilla ei ollut hewosta). Mutta pidin welhollisuudenani huomauttaa jokaiselle ostajalle, että nyt tähtyi yhden kaban kestää yhtä kauan kuin yksi tynnyri ennen oli kestänyt. Muistan erään aikan, joka hywin wälinpitämättömänä kuunteli puhettani, jonka loputtua hän lausui: „Mutta oletteko kuullut, että A:n talossa (eräs warallinen naapuritalo) sekoitetaan perunanwarsijauhoja wiljaan; eikö se ole syntiä?“ Kyllä ämmä sai kuulla mikä oli syntiä? Mutta tuo tapaus kuvasi hywin olot. Warakkaammat toki hymäröiwät, että jos „keisarin“ tulisi ruokkia heitäkin, niin kyllä hänenkin waransa ennen aikojaan loppuisivat. Ne siis olivat ensimmäiset, jotka käsittiwät, että omillaan tähtyi koettaa toimeen tulla. Jrtain wäestö sitä wastoin eli 1867, kuten ennenkin, huolettomana tulewasta päivästä. Eikä kestänyt kauan ennen kuin sekin sai kokea, ettei hätäleiwän ainesten käyttäminen ollut syntiä.

Yhdeksäntenä päivänä Toukokuuta raiwosi ainakin minun paikkakunnallani kuusitoista-tuntinen pyry-ilma, joka korotti jo vähän laskenneet kinokset aitojen ja kattojen tasalle. Kuwatsoon taitelija kansan syntkää mielentilaa, kun taikalla oli sylenkoruisia kinoksia aikana, jolloin kaurasiemen muulloin pyryili pellolla. Ei ainakaan minun mielessäni ole hälwentynyt saatikka haihtunut muisto siitä wuorokaudesta ja sitä seuraawista. Warma on, että harma se oli, joka silloin olisi rojhennut pilkata „kääntymistä ainoan Raikkawaltiaan puoleen“, waikka tosin en tiedä „taipuiko moni kenraalin unihwormu kirkkorukoukseen Korkeimman puoleen niin, että olkanauhat kalisiwat ja epoletit peittiwät penkinsyrrän“. Mutta mahdottomana sitä en pidä. Kyllä aika oli semmoinen, että se pehmitti jäykimmänkin niskan! Me ihastumme lukiesjamme, kuinka ukko Lode, wasta rukoiltuansa „Isä meidän“, lähti taisteluun, mutta me iwaamme kansan rukoilemista, kun se lähti taisteluun, jossa hymmentertaisesti piti kaatumen miehiä, naisia ja lapsia.

Niin, semmoinen oli todellakin yleinen mielipide: „nyht on ihmisvoima korren wertainen, hfsin Kaikkivaltias voi pelastaa kansan“, ja hartaammin kuin ennen nousivat Hänen malta-istuihmissen rukoukset, sekä hfsityisesti että kirjoissa. Mutta mitään säädettyä jofasunnuntaista rukousta ei ollut, ei hallituksen eikä arkkipiispan käskemää.

Olkoonpa, hyvät herrat, niin, että uskonto, kuten eräs herra on ollut todeksi näyttävinään, on pelkkää hypnotismia. Entä sitten! Kun teitä waiwaa hammastauti, hermo- tai muu pikkusairaus, olette valmiit rientämään hypnotisöriin luokse. Hän sanoo teille ankarasti, ettei teissä ole mitään tautia, te „uskotte“, ja palaatte ihan terveinä ja iloisina. Mutta Suomen kansalla oli 1867 enemmän kuin hammas- ja hermotauti, sillä oli nälkä, kuolema ja kaikkinaiset kauheudet odotettawina. Kadehditteko te, että se kääntyi wanhan, tunnetun hypnotisöriinsä, oman ja isäin Sumalansa puoleen, josta se, kaikesta iwasta huolimatta, palasi wirkistyneillä woimilla?

Kertomukseen tuosta olemattomasta jofasunnuntaisesta kirkkorukouksesta, on antanut aihetta seuraawa tosi-asia: Wnöhäinen suwentulo saattoi jokaiselle selwäksi, että oli tulossa kowia aikoja, jommoisia Suomen kansa tuskin wuosisatoihin oli saanut kokea. Luonnollisesti yrittivät kaikki, jotta wain kynään kykenivät, antamaan neuwojansa tahi, missä niitä ei löydetty, ainakin sättimään kansaa ylellisestä elämästä edellisinä aikoina. Wafawampaa laatua oli eräs rowasti Lars Stenbäckin Åbo Underrättelseriin heinäkuussa lähetetty kirjoitus. Siinä huomauttaa hän ihmiswoiman riittämättömyhydestä ja waatii, että yleinen rukouspäiwä olisi säädettävä wietettäväksi määräpäiwänä. Tätä ehdotusta puolustettiin erittäin prof. Granfeltin ja Råberghin silloin toimittamassa aikakauskirjassa „Åhrfligt Wedoblad“, mutta wastustettiin tietysti wapaamielisesä Helsingfors Dagbladissa, kuitenkin ainoastaan siten, ettei hallituksen waan tuomiokapitulien tulisi antaa siitä käskyä. Silloin

yleinen mielipide oli kuitenkin sitsi wakaa, että hallitus taipui sen alle ja jääsi tuon yleisen rukouspäivän pidettäväksi 8 p. Joulukuuta, siis ei suinkaan hyvän vuodentulon saamista warten, waan kansan valmistamiseksi kestämään Kaikewaltiaan säätämää rangaistusta. Rukouspäiwä ei siis ollut hallitusmiesten keksimä, waan kansan vaatima.

Witenkähän olisi, jos Suomen kansa nytkin waati yleistä rukouspäiwää wietettäväksi, kun kysymyksessä ei ole ainoastaan sen aineellinen, waan myöskin sen kansallinen ja henkinen olemus. Tulisikohan se iwan esineeksi?

III.

Walmistukset 1867.

Neuwon=antajia ei suinkaan siihen aikaan puuttunut. Kaikenlaisia järkewiä lähetyksirjeitä tulwasi joukottain sanomalehtiin, jopa painettiin „wirallisiin”. Josko niitä suoraan saapui hallitukselle, ja siellä pistettiin wiheriäisen weran alle, sitä en tiedä. Mutta jos ne olivat samanlaatuksia kuin sanomalehtikirjoitukset, niin ne todellakaan eivät parempaa kohtaloa ansainneetkaan. Yleisesti sisälsiwät ne walituswirsiä jos jostakin ja jos minälaisia ja lisäksi joskus tuon warfin järkewän neuwon, että hallituksen tähtyhyhthä entistä suurempiin wiljan ostoihin ulkomailta. Mutta millä waroilla nämä ostot olivat suoritettawat, kun kruunun warat jo entisistä ajoista olivat kuihtuneet ja nhä kuihtuiwat kaikkinaisen liikkeen seisahdumisen tähden, ja millä waroilla kansa jaksaisi maksaa näitä wiljoja, se ei laisinkaan huolestuttanut asionomaisia neuwon=antajia. Ehkä luuliwat nekin, että „setelit tulwailiwal Helsinkiin, jossa niitä pidettiin warmassa säilyssä pankin holweissa maan yhkewien leimaamattomien kultaharkkojen parissa. Parempia rahasioita hallituksella ei koskaan ollut.”

Tosi on, ettei Snellman, joka tietysti yksinään sai fantaa koko kuorman, eikä juuri pyhtänytkään sitä latoa toisten hartioille, warfin suopeasti kohdellut noita tuollaisia neuwon=antajia, kun ne tunketuivat suoraan hänen puheillensä. Niinpä tapahtui, että eräs senaattori ja eräs kuvernööri lähtivät hänen puheillensä, ilmoittamaan sitä hänelle tietysti warfin tuntematonta tosiaasia, että Turun läänin pohjois-osasjakin oli kova nälänhätä. Mitä tällä käynnillä tapahtui tuli yleisölle tunnetuksi ainoastaan näiden herrojen kertomuksista. Siitä olivat molemmat yksimielisiä, että Snellman „haukui“ heitä pahemmin kuin jos he vielä olisivat olleet hänen oppilaina lyseossa, mutta erimielisiä olivat ainoastaan siitä, kumpaan heistä pahemmin „haukuttiin.“ Mitä parempaa todistusta tarvittiinkaan siihen, että „wiisaat miehet wetiwät wanhurskasten unta leweillä wuoteillaan.“

Wäestö oli edellisten katorvuosien aikana tottunut luotamaan kokonaan amuntekoihin. Kowalta kyllä tuntui huomauttaa sille, nyt kun sekä aineelliset että henkiset voimat olivat masentuneet, että ainoa mahdollinen pelastus oli sen omisja ponnistuksista. Mutta tämä huomautus oli tuiki wälttämätön. Ehtä olisi se ollut paikallaan jo edellisinäkin aikoina, mutta kun hätä ei ole ylimmillään, on aina niitä, jotka waan osaawat turwata amunkeräykseen, ja semmoinen huomautus olisi silloin ollut turha: pelkkää kowasydämellisyhyttä. 1867 otettiin waroitus wihdoin kuulewiin formiin.

Kahdessä Finlands Allmänna Tidning'issä n:o 221 ja 228 luettawassa kirjoituksessa, joista toinen koski kysymystä „millä ostetaan wiljaa“, ja toinen „kerjäämisen estämistä“, lausui Snellman mielipiteensä silloisesta asemasta. Edellisessä sanotaan:

„Wiljantuonnin tähtyy tulla tawattoman suureksi. Wastaiseksi käy waikeaksi ainoastaan Dulun läänin warustaminen leiwän=aineilla julan weden aikaan saakka. Mutta

wäestön on kaikkialla hywin waikea ostaa wiljaa tuottajilta, ja pohjoisissa lääneissä on tämä waikeus tietysti suurin.

Ei saa ihmetellä, etteivät kauppiaat viimeksimainituissa lääneissä rohtene ryhtyä suurempaan wiljantuontiin. He eivät moi nyt enää antaa lainaksi. He tuottawat ainoastaan mitä luulewat woivanja myhdä puhdasta rahaa tahi metsäntuotteita vastaan.

1863 vuoden waltiopäiwillä lausuttiin toiwomuksena, ettei kruunu antaisi ennakkolainoja wiljantuottajille, waan että rahat lainattaisiin suorastaan wäestölle. Tuo on warsin mukawa keino. Jos rahwaalta pyydetään ainoastaan puumerkki welsakirjaan, semminkin kruunulle, on se siihen warsin myhönthwäinen. Wie saadut rahat kauppiaalle, niin kyllä hänkin on myhönthwäinen wiljaa tuottamaan.

Entä takaisinmaksu? Se on lisättävä niihin 170,000 tynnyriin ja 1 miljoonaan markkaan, jotka tätä nyhtä jo owat lainoina yksistään Dulun, Kuopion ja Waasan lääneissä. Jos waltion täytyy wieläkin lainata nuo wiljanostoon käytettävät rahat, muuttuu toimi todelliseksi huijaukseksi. Rahwaalle tulisi kuitenkin se helpotus, ettei sen tarwitsisi käyttää wähintäkään omaa työtään tahi omia tuotteitaan tarpeellisen wiljan maksamiseen. Helppo on käsitää kuinka järkewätä tämä olisi.

Wuonna 1862 lainattiin liikemiehille 2,130,000 ruplaa. Wuoden kuluesssa suoritettiin niistä jo 1,700,000. Rahwaan lainojen joukossa kruunulle on welloja vuosilta 1856 ja 1857, ja kaikki myöheminät lainat owat suorittamatta, koska jekin wähä, mikä on maksettu, uudestaan on lainattu ulos. Lisäksi tulee, että kauppiaallakin on suuret saatawat, niin että useimmat eivät enää moi uskoa welsaksi.

Ainoa keino on, että rahwaan wientitawarain luku ja paljous kartutetaan, että kauppiaat kehottawat niiden hankkimiseen ja ottawat niitä vastaan maksuna. Mitkä owat nämä tuotteet? Waikeata on tähän kysymykseen wastata. Mutta sopii kyllä sanoa: Kaikki mitä rahwaan omaa on,

jota voidaan myydä ja ostaa. Käsin sahattuja lautoja, ruoteita, riukuja, raaka-aineita, pihkaa, termaa, potaskaa, wuotia, lammas- ja wäsitannahkoja, luita, willoja, lankoja ja tankaita kaikenlaisia.

Niitä on usein waikea myydä ulkomaille, mutta tuo riippuu ostohinnasta. Hädän aikana tähty rahwaan alen-
taa myyntihintansa. Köyhimälle wäestölle tähty apu-
miteain ja kunnallishallitusten olla wälittäjinä.

Ei ole ainoastaan tyhjää lause tuo: muuta apua ei ole. Sillä muuta ei ole."

„Leipää ei hankita 180,000 hengelle Dulun ja 200,000 hengelle Kuopion läänissä sillä, että päätä rautatietä rakennetaan Wiipurin ja Riihimäen wälillä. Kysymys koskee 75,000 thynnyrin hankkimista Dulun lääniin. Sitä woi-
wat ainoastaan liikemiesten isänmaallinen toimi ja wäestön oma ponnistus saada aikaan.

Ellei tähän aputoimeen ryhdytä, niin ei ole apua ihmiswoimassa."

Sälkimäisesä kirjoituksessa sanotaan näin:

„Kun wiljansato pettää maatawiljelijäwässä maassa, on työttömyys siellä yhtä luonnollinen kuin on työttömyys Englannin pumpulitehtaisja, kun raakaa pumpulia puuttuu. Tätä nythä on mahdoton wälttää työttömyyttä Suomesja. Jopa kuuluu, että etelä-Suomenkin talolliset rupeawat hleisemmin irtisanomaan palweluswäkeänsä. Syhtä siihen lie-
neekiin. Mutta toiwottua etua siitä ei saada. Sillä ellei maan-omistaja tahdo ruokkia työmiehiänsä työ-
miehinä, tähty hänen ruokkia niitä kerjäläisinä.

Waltio ei woi antaa maanwiljelijäin työmiehille työtä ja ruokaa ilmaisekfi. Sitä waltiolla ole muita waroja, kuin ne, joita se maan-omistajilta kanta."

Näillä perustuksilla kehotetaan ystijitysiä, kunnallishal-
lituksia ja kaupiamiehiä paikkakunnilla tekemään mitä suinkin mahdollista on. Ei sowi luottaa suuriin aputöihin, koska ne wain saattaisiwat ihmiset liikkeelle. Mutta sitä wastoin

tähtyy kussakin hätääntyneessä paikkakunnassa laittaa kruununtöitä.

Tämä vetominen jokaisen kansalaisen itsetoimintaan oli välttämätön herätyksen sana silloin ja kelpaifi ehkä muuillostikin. Mitä se vaikutti saamme vasta nähdä.

Kirjoitus loppuu seuraavilla sanoilla: „Älköön kukaan käsittää tätä niin, ettei valtion pitäisi ruveta avunhankkeisiin. Epäilemättä tulevat kaikki mahdolliset varat viimeiseen saakka käytettäväksi. Mutta ne eivät riitä. Väestön omat ponnistukset ovat pääasiana ja jäävät siksi.“

IV.

Kunnalliset aputoimet.

Edellisessä kirjoituksessa esitetty Snellmanin ohjelma oli, kuten ainakin, selvä ja miehuullinen. Ensi kädessä tähtyi väestön turvautua omiin ponnistuksiinsa. Jotta asema kävisi täysin selväksi, matkustivat kuvernöörit lääneisiinsä. Keskustelut kunnallislautakuntien kanssa kuuluiwat lyhyimpään muotoonsa supistettuina näin: „Kuinka aiotte syötävän puolesta tulla toimeen uutiseen saakka?“ — „Ei tiedä, waikalta tuntuu.“ — „Mutta hätä on nyt niin ylimmissään, ettei kruunu voi auttaa.“ — „Tähtyyhän sitten koettaa tulla omin neuvojin toimeen.“ — „Mistä aiotte kawatsementä saada?“ — „Eipä tuota oikein hymärrä.“ — „Mutta ei kruunukaan voi auttaa.“ — „No, mitä siihen sitten tekee, tähtyy koettaa omin neuvojin tulla toimeen.“ — „Hyvästi sitten.“ — „Sumalan haltuun.“

No olipa tuokin erinomaista viisautta! Sopi siipa siitä hywää iwaakin kirjoittaa. Mutta niin on wieläkin minun luuloni, että tuo yksinkertaisuus sillä hetkellä oli tuiki terweellinen. Saatiin ainakin tietää, ettei ollut „keisarin“ pataan luottaminen, ja sitä tietoa kansa wälttämättö-

mästi tarvitsi. Toisella tavalla menetteli silloinen Oulun läänin kuvernööri Alfthan. Hän kutsui kuntien edustajia jommoisiin lääninkäräjiin, asetti heille kysymyksiä vastattaviksi, neuvoi ja kehotti. Missä määrin tulokset vastasivat hyvää tahtoa, en voi sanoa. Mutta yleisesti kuultiin että miehet lähtivät kotipaikoilleen virkistynein mielin ja hyvin tyväisinä.

Syvästi erosi silloinen menettely entisistä ajoista, jolloin kureerit olivat matkustaneet läänisjansä kirjoittaaksensa muistiin paljonko wiljaa kusjakin paikkakunnassa tarvittiin lahjaksi tai lainaksi. „Jos ei muuta pyhdetä kuin puumerkkiä“ — —, sanoi Snellman. Mutta kiitollisuus tuli ilmi vasta silloin kun lainat olivat takaisin maksettavat.

„Jos eivät tilalliset tahdo ruokkia työmiehiänsä, saavat he ruokkia niitä kerjäläisinä.“ Tätä huomautusta otettiin vähemmän korviin, eikä siihen hallitus mitään voinut. Välikimäistä ehtoa käytettiin yleisesti, mutta oli niitä semmoisiakin, jotka käyttivät „hyviä aikoja“ talonsa rakentamiseen. Tätä keinoa olisi voitu yleisemmin menestyskellä käyttää, mutta riittävää rohkeutta ja tulevaisuuden toivoa puuttui.

„Väestön tähtyy hankkia enemmän tuotteita, kauppa=miesten tähtyy tuottaa enemmän wiljaa ja ottaa näitä tuotteita maksuna wiljasta.“ Missä määrin kauppa=miehet noudattivat edellistä neuvoa, sitä en voi sanoa. Woikauppa kuitenkin virkistyi tuntuvasti. Hätäpä nyt kun woista saadaan 12 markkaa. Silloin osattiin olla ilojia siitäkin, mitäpä sitten jos, kuten sittemmin, olisi saatu 20:kin markkaa. Kellä vain oli lehmä, se eli uljaasti muka. Wiljantuonti tietyhtikään ei vastannut tavallista tarvetta, mutta siksi sitä oli, että kellä rahoja oli, se jauhoja sai.

„Kunnallislautakuntien tulee olla välittäjinä köyhimmille.“ Tämän toimen toteuttamiseen ulottui hallituksen käsi paremmin kuin edellisiin ja sentähden siitä jotakin tuli. Käskyjä ja kehotuksia sateli, lainoja tarjottiin, mitättömän

pieniä, sopii janoa, noin 800 à 1000 markkaa kullekin kunnalle. Mitä semmoisella summalla voi tehdä, kysyttäneekö sillä tähän aikaan? Ostettiin pellavia, rohtimia, karvoja; kehräytettiin lankoja, kudotettiin aiwinaisia ja rohtimisia lankaita, karwamattoja, piikkoja, käärefankaita, joista parhaat neulottiin säkeiksi. Hämeen läänissä otti niitä hallituksen kehotuksesta hywäntahtoisesti ulkomaille wiedäksensä kunnallisneuvos Bönnholtz, joka tuloksesta sitten teki tiliä kunnille. Muualla arwattavasti muut.

Tästä tulee kiitoksella mainita siihen aikaan Helsingissä perustettu „Kotiteollisuusyhtiö“, jonka kanssa kauppa, sitten kun maisteri B. Ohberg oli tullut sen johtajaksi, käwi warsin sujuvasti. Muistan vielä iloni, kun tawarakuormallani ensikerran saawuin Helsingiin ja nostin yhtiöltä 1,000 markkaa. Se oli melkoinen summa — siihen aikaan.

Sen-aikuiset kunnallislautakuntien esimiehet muistawat epäilemättä erinomaisella kiitollisuudella sitä apua, jota heille näissä toimisissa tekivät emännät. Tuo alinomainen raaka-aineiden punnitseminen ja jakeleminen, lankojen vastaanottaminen ja uudestaan jakeleminen lankureille ja neuvoille, lankaiden warkaiseminen, työpalkan muuttaminen jauhoiksi ei suinkaan ollut vähäpätöisenä lisätaakkana heidän muihin sen-aikuisiin rasituksiinsa, kun toinen puoli päivää kului kerjäläisten ruokkimiseen, toinen puoli sairaiden hoitamiseen.

Muutostivat kunnallishallitukset mitä itänä kaupaksi tuotiin: rhyijä, patjoja, silkkiliinoja, puuastioita, mitä wain tuotiin, uusia ja wanhoja, käsityöläisiltä heidän tuotteitansa. Kysyllä sitä yhtä ja toista löythy, kun hätä on etsijänä. Ne jotka woivat, saivat jälestäpäin lunastaa omansa takaisin, muut tavarat myytiin kysyllä, jolloin mielet jo olivat iloiset kuin koulusta päässeet oppilaan, huutokaupassa, eikä kunnat niissä yleensä joutuneet tappiolle. Ainoastaan yhdesä kaupassa tuli se kunta, jossa minä työskentelin, wahinkoon. Meidän onnistui saada 2,000 lapiowarren tilaus eräältä tehtaalta, joka oli ottanut walmistaakseen lapiota, lähetetyn

mallin mukaan, vastaista rautatienrakennusta warten. Suuri ilo! Mutta se, joka hoiti tätä tointa, ei käsittänyt tehtävänsä tarpehtia. Warret lähetettiin paikalle, josta ilmoitettiin, ettei yksikään kelwannut. Minä näin warret vasta Järvenpään rautatien-asemalla, ja tunnustaa tähtyi, ettei ollut yhtäkään kelwollista. Wahinko nousi 400 markkaan, mutta mitäpä siitä. Työpalikka oli kokonaan joutunut köyhäin leipäpyhtyyn ja raaka-aine ei maksanut mitään.

Kuinka suuria summia näillä toimilla tuli hädänalaisille? Eihän niitä kehtaa mainitakaan, siksi mitättömät ne olivat nykijajan kaawan mukaan. Mutta järkähtämätön wakuutukseni on, että ne waikeuttivat arwaamattoman paljon. Ne estivät köyhiä täydelliseen epätoimoon joutumasta. „Saahan sitä työtä kunnallishallitukselta.“ Ja lähdettiin noutamaan 5 naulaa pellawia, kehrättiin, saatiin 2 markalla jauhoja (matto maksoi silloin 50 à 58 markkaa). Mihinä sillä mennään? Tietysti wenytyttiin nuo usein walitettavasti ylen huonot Wenäjän jauhot, joiden kowiksi kapaantuneita möhkäleitä tähtyi kirweenpohjalla pienentää, kaikenlaisilla hätäleiwän aineksilla, meidän paikkakunnalla, misjä ei enään osattu pettua walmistaa, enimmäkseen pawunwarji- ja ruumenjauhoilla. Wiheriäisinä leikatuiista ja hallan panemista sumiwiljan oljista tehtiin jonkinlaista kaljaa. Kunnallishallitukset olivat kehottaneet jäkälien kookoomiseen ja ostelivat niitä sekä walmistelivat niistä leipää. Taito oli wailinainen ja leipä oli kowin katferaa, mutta hywin se sittenkin kului, kun jokamiikkoijsissa lautakunnan kokouksissa määrättiin awunpyhtäjille sata ja puolisataa leipää.

Olihan tuo kaikki ylen kurjaa. Mutta nuo kaikenlaiset puuhut pitivät ainoata särwintä, toiwoa, wireillä. Omat ponnistukset eivät näyttäneet warsin mahdottomilta, kun wastamäessä oltiin kaikin miehin wetämässä. Saithan köyhä joskus markan ansaituksi; elettiin tunti tunnilta, päivä päivästä. Ja annettiinhan lisäkki — mutta ainoastaan lisäkki — suoranaistakin apua.

Raaka-aineidenkin hankkimisessa kunnille toetti hallitus olla avullisena. Eräs sen aikainen senaatin wirkamies, josta, kuten tapana silloin oli, tärisi wihasta kun Snellmanin nimi waan mainittiin, kertoi minulle, että S. muiden hultutuksiansa lisäksi käytti suunnattomia summia rohtimien ostamiseen Pietarista, ja olisi kenties tehnyt lopun waltiowaroista, elleivät rohtimet Pietarista sitä ennen olisi loppuneet. Tosiasia on, että kirjeellä 15 p:ltä Lokakuuta 1867, määrättiin rohtimien ostamista warten hätäapuwarastosta käytettäväksi 10,000 ruplaan saakka. Kaikkiaan käytettiin siihen tarpeesen 14,182 markkaa. Jos lukija on minun kansani samaa mieltä kunnallisten aputoimien merkityksestä, en luule hänen moittivan tätäkään hätäkeinoä.

Siihen aikaan sanottiin, että kunpa waan päästäisiin sulaan maahan, kyllä sitte jo elää, kyllä sitten jo saadaan työtä talollisiltakin. Näitä aikoja ajatellessani tuntuu todellakin omituiselta, kun tätä nytkä luetaan sanomalehdissä jotakin tähän suuntaan: kyllä nyt saadaan työn-ansiota metsissä ja rahdinwedossa; mutta kuinka käynee Huhtikuussa! Silloin taas arweltiin: kunpa päästäisiin Huhtikuuhun, kyllä sitten jo kelpaa. Ja kun todellakin tuli kewät tawalliseen aikaan, rupeesi tauti helpottamaan, kaswot loistiwat, miehet wirkistyiwät, taistelun hirweät päiwät oliwat tawallansa lopussa.

„Ja elleiwät ne päiwät olisi lyhetty, niin ei yksikään liha tulisi autuaaksi“, se huokaus pääsi jokaisen suomalaisen sydäimestä.

Suokoon Jumala että wast'edes ruokapöytä olisi kaikille kansalaisillemme Tammikuussa warattuna Huhtikuun tarpeeksi, silloin tulisi suomalaisen kestäwin ateria: „syödä mitä milloinkin“, wanhaksi taruksi. Mutta ondolta tuo waatimus tuntuu 1867 vuoden miehille.

V.

Yleiset työt.

Wälittämatöntä oli hanffia elatusta hätääntyneelle väestölle yleisien töiden toimeenpanemisella myöskin kruunun puolelta. Jotta väestö estettäisiin lähtemästä kotiseuduiltaan liikkeelle, olivat nämä työt, Snellmanin ohjelman mukaan, järjestettävät eri paikkakuntiin. Jos olisi jokin rautatienrakennus, kuten muutamien muistossa nähyh kummittellewan, ollut täydessä wauhdissa jo ennen vuotta 1867, niin se ei sittenkään olisi sowlutunut hätäaputyöksi. Metsänhakkuu kruunun ja yhsityisten metsissä olisi sitä wastoin ollut omiansa tuottamaan edes jonkinlaisia tuloja työttömille. Mutta tässäkin suhteessa ei käy sen aikuisia oloja wertaaminen nykyisiin. Warsinainen sahausliike wirtistyi wasta 1870-luvulla. Näkewuosina oli se tawallistakin hiljaisempi. Säädhille 1872 vuoden waltiopäiwille annetut „Pääsummalaskut yleisistä waltiowaroista“ näyttiwät seuraawat tulot kruunun metsistä: 1864—312,183, 1865—197,937, 1866—177,689, 1867—143,045 ja 1868— 97,517. Nämä numerot osoittawat, ettei metsätöistä ollut mitään toiwottawissa. Jotta kuitenkin väestö tulisi tilaisuuteen omin neuwoin hyöthymään metsistä, sai metsähallitus käskyn myhdä 500,000 puuta Dulun läänin asukkaille 3:sta pennistä kuutiojalalta, ja kaikkialla, missä kruununmetsiä oli, terwasantoja 20 pennillä kuutiohylistä. Snellman noudatti siis kruunun puolesta samaa neuwoa, jota hän oli antanut rahwaalle: „hädän aikana täythy alentaa myhntihintaansa.“

Työntilaisuuden hanckimiseksi hädän-alaisilla paikkakunnilla ei ollut siis muuta mahdollisuutta kuin jatkaa ennen aloitettuja kanawoimistöitä, järwenlasuja, korwenojituksia, tientekojä ja ryhthä uusiin. Oli semmoisia järwenlasuja, joihin osalliset oliwat sitoutuneet tekemään työpäiwä. Niihin ruwettiin hetimiten. Mutta pian ilmoititwat työnjohtajat, „etteiwät osalliset hätääntyneen tilansa

ja kalliin wiljan tähden jaksaneet suorittaa luvattuja työpäiviänsä." Silloin suostui S. R. M:tinä siihen, että noista työpäivistä maksetaan yleisistä varoista 50 penniä päivästä, jota paitfi säädetty vuosirahanmääräys tavallisesti korotettiin, niin että voitiin enemmän työmiehiä käyttää.

Tämänlaatuista töitä mainitaan tie- ja wesi- rakennusten ylläpidon kertomuksessa vuodelta 1868 useampia, erit- täinkin Oulun läänissä. Mutta hallitus ryhtyi, missä waan suinkin tilaisuutta oli, uusiin töihin, niinkuin kanawien kaivattamiseen, siltojen korjauttamiseen, korpien ojittamiseen, tietysti enemmän työntilaisuuden hankkimiseksi kuin parhainten työntulosten saavuttamiseksi. Sentähden oli näissä hätäaputöissä yleisenä sääntönä, ettei päiväpalkka saanut nousta yli 80 pennin, joista vielä wedettiin pois 2 penniä sairaanhoitoa warten ja 20 penniä kotopaidalla olevia perheitä warten. Suurimmat näistä tämmöisistä töistä olivat Nerfon ja Ahkiolahden kanavat Bisalmessa ja Lempoisten kanawa Hämeen läänissä.

Paljon on wiisasteltu näiden työpalkkojen mitättömyydestä. Huomattawa ensiksikin on, että tuo 50 pennin ruokaraha oli suora lahja, koska asianomaiset olivat melwolli- set tekemään työnsä sitoumuksen mukaan ilmaiseksi. Mutta kruunun warjinaisissa töissä oli kieltämättä 80 penniä perin mitätön palkka. Siitä kuitenkin saa mielinmäärin kiistellä, olisiko ollut wiisasta kruunun puolelta kilpailia työmiehistä niidenkin harvojen kanssa, jotka kenties tahtoivat hyskityisiä töitä toimittaa. Olisiko ollut wiisasta suuremmissa palkoilla houkutellessa työpaikeille tuhansia, silloin kun wain oli työtä sadoille? Ratkaisoon se, joka uskaltaa, mutta ainoastaan sillä ehdolla, että hän oikein käsittää silloiset olot, eikä tuomitse nykijajan kaunosielulliselta kannalta.

Sellaisia yleisiä työpaikeja, joissa tie- ja wesi- ylläpidon insinöörit olivat johtajina, luetellaan yllämainituksa kertomuksessa 55. Paitfi niitä rakennettiin tavallisia maan-

teitä ja toimitettiin muita töitä nimismiesten ja kunnallis-
hallitusten johdolla. Ihmeteltävällä tavalla riitti huomiota
ja apua kaikille. Niinpä saapui esim. Kangasalle, joka ei
ollut kaikkein huonoimpia paikkoja, 8 jauhomattoa käytettä-
wiä tienteen n. s. Keisarin harjulle. Diwana apuna si-
tään pidettiin, ja arwattavasti annettiin köyhimpiin paik-
koihin runsaampaa apua.

Mitä warten, jotka luulewat, että kruunu ja insinöörit
olivat hywinkin mielisjään, kun saivat työt suoritetuiksi niin
hilen halvalla hinnalla, pyyhän saada mainitusta kertomuk-
sesta esiintuoda pari lausuntoa. Merkon kanawasta maini-
taan, että työn tulos oli peräti vähäinen, koska työmiehet
olivat nälästä ja taudista kowin heikontuneet. Se käwi
erittäin nähtyihin ensimmäisinä kuukausina työn alkamisen
jälkeen. Niinpä tarwittiin yhden kuutiosylen maata kaira-
miseen ja nostamiseen 18 työpäivää, mutta Huhtikuussa ai-
noastaan wiisi tahi kuusi päivää, kun sitä tavallisisa oloissa
saadaan tehdyksi 3 tahi 4 päivätyöllä. Tämä nälkäajan
lamauttama vaikutus työn menestykseen tuntui vielä kauan
sen jälkeen kun työtä lafattiin telemästä hätämarana.

Erästä järwenlaskutyöstä Sotkamon ja Paltamon
pitäjissä kerrotaan niinikään, että kuutiosylen wuorta särke-
miseen ja siirtämiseen meni 35 työpäivää, koska työhön
tähtyi ottaa heikontuneita ja työhön wähän tykenemiä mie-
hiä ja waimoja, jopa lapsiakin. Lopputulos tässä paikassa
oli fittenkin työpalkan wähyhden tähden edullinen, koska
tuo kuutiosyli tuli maksamaan ainoastaan 30 markkaa, kun
tavallisisa oloissa semmoinen työ lasketaan nousewan noin
40 markkaan. Mutta tämä onkin ainoa paikka, josta sa-
notaan, että työmiesten terwehdentila oli hywä. Muutoin
nieli sairashuoneet, joita tähtyi laittaa jokaiseen suurempaan
työpaikkaan, suhdattomia summia.

Tuota määräystä, että päiväpalkka ei saanut nousta
80 penniä korkeammaksi, ei kaikkialla warsin tarkalleen nou-
datettu, eikä asianomainen työnjohtaja siitä nuhteita saanut.

Niinpä eräässä kanawathössfä johtawa insinööri kertoi minulle kohta huomanneensa, että tätä määrähystä noudattaessa rahat menisivät kokonaan. Työn todellinen tulos vastasi kohtuullisen urakkahinnan mukaan tuskin 25 penniä, mutta oli maksettawa 80 penniltä. Hän siis omin luvin määräsi tinkityötä, ja siitä palkan, jolla huonompikin mies voi ansaita toista marffaa tai puolitoista. Tätä tarjousta ei otettu kuulemiin kormiinkaan, ja työntulos antoi entisiä tuloksia, koska muka tiedettiin, että työnjohtajan kuitentkin täytyi maksaa kruunun lupaama palkka.

Sywin elävästi kuvasi tuo insinööri ensimmäisen tilipäivän tämän jälkeen. Pirtissä istui hän ankarana pöydän takana rahalaatikko ja — wankka ruoska pöydällä. Pirtti oli täpötäynnä työmiehiä. „Mitä olisi estänyt tuota nälkäistä laumaa syösemästä päälleni ja rhyötämästä rahojani“, arweli kertoja. Mutta kansamme lainkauliaisuus piti nytkin paikkansa. Kun ilmoitettiin että se ja se oli ansainnut ainoastaan 25 penniä, syntyhi hylsä hirweä melu, mutta taipumattomana istui paikallaan työnjohtaja. „Ota rahasi, tahi mene kohta ulos!“ „Tilinteon loputtua lähdin ulos läpi ahdetun wärijoukon. Uhkauksia hylsä kuului, mutta wäkiwaltaan ei rhyhdytty.“ „Siksi oli kuitentkin koko tapaus syhdäntä särkewä, että minä, päästäjäni kotia, itkin, — itkin niin että saappaanwarteni lifosivat“, huudahti kertowa insinööri wieläkin kauheain muistojensa wallassa. Sättäkäämme liiallisuudet sikseen, mutta tapaus todistaa sittenkin, etteivät insinöörit olleet niinkään syhdämettömiä kuin joski heitä toisinaan kuwataan. Olkoon se niinkään todistukseksi siitä, että karsimykset ulottuivat pitemmällekin kuin warjinaisten nälkäisten piiriin. Toisessa tilinteossa oliwat kaikki thyhtywäiset. Huomattiin että täytyi tehdä työtä, mutta myös, että sitä kohtuullisesti kormattiin.

Suomenmaan wirallisessa tilastossa VI, wäestötilaston 2:nessa wihossa, on seuraawa yhteenweto hätäawun mää-

räyhkistä 1:stä päivästä Syyskuuta 1867 Maaliskuun loppuun 1868:

	Rahaa markkaa.	Wiljaa tynnyriä.
Miehiin töihin käytetty	503,060	10,824
Lainoiksi kunnille työn antamista warten . . .	192,500	225
„ tilallisille ja leivoksina myytäväksi .		11,225
Lainoiksi talletettuja ohria ja suoritettavaa työtä wastaan		500
Lainoiksi yksityisille työnhankkijoille	175,000	
Ilmaiseksi jaettavaksi		750
Sairashuoneiden ja sairasten hoidoksi	7,500	624
Miehistä waltiowaroista töitä warten kruunun metfisä	48,000	
Tie- ja wesiylhallituksen tilille	223,000	

Raikkaistaan 1,149,060 markkaa rahaa ja 24,048 tynnyriä wiljaa, yhteensä raha-arwossa 2,110,980 markkaa. Maaliskuussa oli Pietarin rautatienrakennus jo alkuun pantu ja käytettiin siinä noin 2,000 miestä.

VI.

Waltiowarat ja rahanhankkeet.

Arwostellessamme niiden summien suhteellista suuruutta, joita hallitus käytti aputoimiin 1867 vuoden kadon johdosta, emme saa ajatella Suomen waltion nyhjiä tuloja. Niiden waraksi, jotka luulotteawat, ettei waltiowarastomme koskaan olisi ollut paremmassa tilassa, esitämme wastaustseksi muutamia numeroita. Ne osoittawat, että hallituksen tulot kaikilla aloilla arweluttawasti hupenivat, ja jokaiselle vähänkin ajattelewalle pitäisi olla selwä, ettei wal-

tio voinut hyöhtyä niistä suurista lainoista, joita se muka forkeilla foroilla lainaeli. Päinwastoin olivat tappiot, kuten kyllä ymmärtää, hirmuttävän suuria. Yksin hätäapurahastosta saatiin suorastaan pyyhkiä pois päälle 2 miljoonaa markkaa.

Suomen säädhyille 1872 annetussa kertomuksessa waltiowaraston tilasta, joka sisältää pääsummalaskut vuosilta 1864—1868, näemme, että tullitulot 1864 olivat korkeimmillaan ja nousivat 7,344,515 markkaan. Siitä alkaen hupeniwat ne hupenemistaan huonojen vuosien tähden ja tekivät 1865 — 6,906,498, 1866 — 5,712,499, 1867 — 5,371,354 ja 1868 — 5,556,889 markkaa. Kun aputoimiin kaikkiaan käytettiin seitsemättä miljoonaa markkaa, niin kului niihin siis enemmän kuin kaikki tullitulot yhteensä, joka tähän aikaan, jolloin tullitulot tekewät 20—21 miljoonaa, tietää samaa, kuin jos käytettäisiin noin 22 miljoonaa hätäapuun.

Merkillistä on huomata, kuinka maamme ahdas taloudellinen tila waiqutti kaikkinaisiin wälillisiin weroihinkin. Niinpä nousivat postitulot 1864 ja 1865 vielä päälle 500,000 markan, mutta aleniwat sitten vuosina 1865—1868 järjestään 484,234, 461,125 ja 455,392 markkaan. Tulot karttapaperista aleniwat niin ikään wuodesta 1864, jolloin ne nousivat 601,175 markkaan, 1867 398,693 markkaan. Wiinawero, joka sittemmin on nousut joskus lähes 5 miljoonaan, osoittaa seuraawat tulokset vuosilta 1866—1870: 312,048, 382,594, 570,388, 1,214,042 ja 1,858,930, eikä niistä siis woiu suorittaa edes sitä 600,000 markan formausta waltiolle, jonka säädhyt olivat ottaneet suorittaaksensa, waan oli wiinanpolttorahaston welka erinäisille waltiorahastoille, paitti kaswanutta forkoa, 865,925 markkaa. Siihen aikaan suoritettu suostuntawero aleni 1865 wuoden määrästä, 676,674 markasta, w. 1868 — 505,634 markkaan. Näin supistuiwat waltion tulot kaikilla aloilla. Mutta sen sijaan lisääntyi tietysti se menomäärä, jota „wähennykset“

tileisjä sanotaan. 1864—1868 tekivät „vakinaiset ja ylimääräiset vähennykset“ 128,916, 100,986, 391,425, 195,191, 322,332 markkaa. Tuntumia summia nämäkin jo ennestään ylenmäärin supistuneissa kasvoissa.

Tämmöisissä oloissa täytyi hallituksen ryhtyä suureen taisteluunsa ennen kuulumattoman hädän seurausten torjumiseksi. Mutta, kuten sanotaan, sodassa on kolme menestymisen ehtoa: raha, raha ja taasen raha. Pitkiin miettimisiin ei ollut aikaa. Ennen talven tuloa täytyi hankkia elatus-aineita erittäin pohjoisiin lääneihin, sillä eihän niitä silloin käynyt lentättäminen rautateitse Pietarista Duluun ja Kuopioon. Mitä jäi syksyllä tuottamatta, se oli 100 peninkulman päästä hevosilla raahattava. Olisihan ollut aiwan tarpeellista tuottaa kewätviljan siemeniäkin, mutta kipein tarve oli ensin täytettävä. Mitä apua olisi siemenistä ollut, jos väestö olisi sukupuuttoon kuollut talvikinoksiin, ja täytyi ainakin toivoa, että kewätsiemenet saataisiin vielä kewäälläkin tuoduiksi.

Mutta mistä olivat nuo tarvittavat miljoonat otettavat? Se oli kysymys, johon ei ollut helppo vastata. Toinen kysymys, joka luonnollisesti nousi katovuosien lauskaamattoman sarjan masentamisesta mielisä, oli kyllä arveluttava sekin. Missä ovat nuo miljoonat takaisin maksettavat, jos sattuu tulemaan vieläkin yksi katovuosi? Jos ennestään lainoihin uupuneelle väestölle annetaankin avut lainojen nimellä, onko vähintäkään toivoa saada ne takaisin?

Mitkä mietteet liikkuiwatkään Snellmanin pöydessä, mutta toimiin hän ryhtyi sillä werrattomalla miehuudella ratkaisewina hetkinä, joka oli hänelle omituinen. Omasta puolestaan ryhtyi hallitus suuriin wiljan-ostoihin, ja rahoja tarjottiin yksityisille liikemiehille, jotka tahtoivat ruweta wiljaa tuottamaan. Halullisia ottajia ilmaantui kuitenkin warsin vähän entisiin aikoihin werraten, sillä liikemiehet kyllä hymäršiwät, että tuon ylen kalliin wiljan jälleenmyynti käwisi warsin vaikeaksi, ja welaksi ei woitu enää mitään uskoa.

Sekä kruunun omiin ostoksiin että yksityisille hankittiin rahoja Suomen pankista valtiowarain-toimituskunnan hyväksymillä kolmen kuukauden vekseleillä. Mistä nuo rahat kolmen kuukauden perästä otetaan, siitä pitääköön vekselin hyväksyjä huolta. Silloin elettiin päivä päivästä. En warmaan tiedä, kuinka suuria summia Suomen pankista nostettiin Syyskuun kuluessa, mutta kun olen waltiokonttorin tileissä nähnyt, että waltiovarain-toimituskunta Joulukuussa 1867 suoritti Suomen pankille 1,441,652 markkaa, niin lienee tämä summa se, jota vekseleillä oli nostettu.

No, mistä ne tulivat? „Minä löysin ystävän hädässä“, sanoi minulle Snellman monta vuotta myöhemmin, kun hänen mieltensä jo oli kutakuinkin tynnyhtynyt, kertoessaan leikkisellä tavalla „wippausjuoksunsa“ vaiheista. „Minä kirjoitin Rothschildille, walittaen äärimmäistä hätäämme, ja waadin häneltä kuuden miljoonan kreditiä. Vastauksessaan arweli hän, että kaiketi hätä on saanut minunkin pääni pyörälle, kun luulen, että pankkiirit omista waroistansa antawat moisia taskulainoja. Vaittakaa waltiolaina tavalliseen muotoon, niin kyllä koetan myyhdä obligationejaanne mahdollisuuden mukaan. Muuhun en voi ryhtyä. — Snellman puolestansa wastasi, että sen verran wiisautta minusfain löytyy, mutta ennen kuin tuon waltiolainan kaikki mutkat ovat suoritettut ja hra R. hywäntahtoisesti on noita obligationeja kaupitellut, on Suomen kansa näännyt nälkään. Tällöisissä oloissa eivät kelpaa säännölliset temput; kyllä teidän nyt täytyy sittenkin omasta taskustanne ottaa tuo meille wälttämätön laina.“

Snellmanin oli tapana sanoa sanottawansa niin, että se tuntui ja tarttui. Seurauksena olisin, että Rothschild Marraskuussa allekirjoitti $1\frac{1}{2}$ miljoonan Saksan taalerin suuruisen kreditilainan, joka tuotti 5,400,000 Suomen markkaa ja suoritettiin taikaisin 5,529,550 markalla. Näillä waroilla maksettiin Suomen pankissa diskonttatut wekselit, joten pankki pääsi tilaisuuteen muutoinkin supistuneilla wa-

roillaan auttamaan maamme ahdistettuja liifemiehiä, ja valtio puolestaan sai ryhtyä enempiin wiljan ja siemenen ostoihin. Mutta huomattava on, että puolenkuudetta miljoonan, vuoden kuluessa takaisin maksettava kreditivilaina merkitsi täsmälleen koko ensivuoden tulitulosten panttausta. Semmoisiin toimiin rupeaminen olisi kyllä saattanut arveluttaa rohkeimpiakin, ja semminkin olisi luullut Snellmanin, joka ei suinkaan keweästi liikutellut miljoonia, tässäkin asettuvan päästäväisyyden kannalle. Perheen-ijännän ei kuitenkaan käy katsominen vaaroja ja varomisia, kun perheen pelastaminen on kysymyksessä, ja kiitollisena näkyy Snellman ainiaan pyyhneen tuolle „hädässä löyhetylle ystävänsä.“

VII.

Valtion wilja- ja siemenkauppa.

„Mitä ihmeen ihana ilma“, huudahti Snellman kohdassaan erään tuttavansa Elokuun festiivaiheilla Helsingin kadulla. „Pelastus on ehkä vieläkin mahdollinen!“ „Ei ole paljon toivoa“, vastasi puhuteltu; „vaikka kestäisitkin tämmöistä ilmaa pari viikkoa, niin eivät joudu sitentkään wiljat tuleentumaan, koska meidän tavalliset syyskuun hallat, suuren yleensä alhaisen lämpö määrän tähden, luonnollisesti tulevat sekä varhain että tavallista ankarampina.“ Keskustelu loppui siihen, mutta tällä satunnaisella yhtymisellä oli se tärkeä ja onnellinen seuraus, että Snellman siinä mieheensä, jonka kanssa nämä sanat vaihdettiin, löysi toimeliaan ja taitavan wiljan-ostojen välittäjän.

Syyskuun 5:nä päivänä tulwaili kaitista maamme osista mitä kamalimpia sähkösanomia valtiowarain-toimituskunnalle. Edellisenä yönä on pakkasen pannut tuleentumattomat suwiviljat, siementä ei ole toimittawanaakaan ja

elatuksen puute tulee olemaan hleinen ja kauhea. Ei siis saatu enää häälyä toivon ja pelon vaiheella; Suomen kansa oli saanut ratkaisewan päätöksen.

Edellisissä kirjoituksissani olen koettanut osoittaa min-käläisissä taloudellisissa oloissa tämä hirmuinen aika koh-tasi kansaamme. Pontemiin ja pikaisiin toimiin oli ryhhtyminen, ja ainoa onni, mutta se verraton, tässä onnettomuudessa oli, että Suomen senaatissa ja waltiovarain-toimituskunnan päällikkönä istui mies, joka jaksoi kantaa sen kuorman, jota kovat ajat latoiwat hänen hartioilleen, ja kykeni niiden lie Wittämiseksi tekemään, mitä ihmiswoiman wallassa oli.

Useman selwitthä. pyhyi ja sai Snellman arwoimen waltuun ryhthä aputoimiin ja sen ohessa tietystikin suunnattoman edeswastauksen. Syyskuun 11 p. kirjoitti hän äsken mainitulle tuttavallensa, kauppias A. F. Waseniukselle kirjeen, jonka ensimmäiset sanat kuuluivat: „Ole hywä, käh luonani tänä iltana“, ja viimeiset: „Ryhymys koskee ainostaan hyvien neuwojen saamista ahdingon-alaisessa tilassani“ („i min nödställba belägenhet“). Keskustelu koski: annetaanko rahalainoja liikemiehille wai ryhdytäänkö krunun puolesta ostoksiin. Jokainen päivä oli kullan arwoimen, ja kuka tiesi koska ja montako liikemiestä rohkenee joutoutua kauppaan. Jos niitä tulwaili joukottain wiljamarkkinoille, oli hinnan-hlennys luonnollinen, semminkin kun Ruotsista, koska Norrbotteni oli samassa tilassa kuin Suomi, niinikään oli odotettava kilpailijoita. Päätettiin siis ryhthä waltion puolesta wiljan-ostoon ja otti hra Wasenius tätä laweata ja wastuunalaista tointa hoitaaksensa sillä ehdolla, että silloisten Suomen höyrylaiwojen asiamies, konsuli J. Harff, ottaiji tarwittawia laiwoja hankkiaksensa. Siemenen ostot päätettiin jättää talweksi, mutta Pietariin lähti hra Wasenius suoraan jauhojen ostoa warten.

Warastot siellä oliwattoman niukat. Pähkinä-linnassa kyllä sanottiin olewan pitkiä jonoja jauhoilla las-

tattuja soimia, mutta kestävät ja kovat lounastuulet esti-
vät niitä pääsemästä sieltä liikkeelle. Varastoista, joissa
tavallisesti oli tuhansittain mattoja, täyhti nyt sadottain
koota sieltä täältä laivanlastit täytetyiksi. Ensimmäiset
lähetykset saapuivat säännöllisesti pohjan perille, Kuopioon
ja Joensuuhun, mutta Lokakuun lopussa alkoivat satamat
jo jäätyä, ja viimeiset lastit eivät päässeetkään määrä-
paikkoihinsa. Niistä kuitenkin saatiin jauhot, kun jäät wah-
vistuivat, hewosilla maalle vedetyiksi. Jotkut yksityisten
kauppiaiden laivoista lienewät joutuneet haaksirikkoonkin,
joka ei ollut ihmeellistä, sanoi eräs meikäläinen merikapteeni,
koska wenäläisten vanhentuneet merikortit osoittawat ankku-
ripaikkoja keskellä Vimingan niittua.

Kutakuinkin saatiin siis niukat talvi-warat kootuiksi.
Steläpuolijista kruununmaksuineista siirrettiin sitten talven
mittaan mitä waan suinkin liikenemään joutui.

Kewätsemenien hankkiminen oli monimutkaisempi.
Yleensä sopii sanoa, että sitä puuttui melkeen kokonaan, paitsi
Pounais-Suomesa, Suomenlahden rannikolla ja Mikkelin
läänissä. Viimeksi-mainitus läänissä olivat olot wer-
rattain suotuisia. 1866 vuoden sato oli siellä ollut erit-
tään runjas. Vielä suwella 1867 oli siellä jotenkin run-
saasti rukiita ostettawissa. Niinpä niitä hankki Kangasal-
lekin eräs kauppa harjoittelewa talon-isäntä, „ylimaasta“,
kuten hän sanoi, kuljettaen niitä weneillä ja taipaleiden
poikki hewosilla, jotenkin huokealla hinnalla. Mainitut seu-
dut olivat ainoat, joista saattoi toivoa, että ne kuta kuin-
kin voisivat tulla toimeen_omin neuwoin. Muualla oltiin
laiffialla sekä elatuksen että siemenen puutteesä.

Kuinka ja missä_määrin siementä saatiin hankituksi,
sen kerron tässä alempana kertomuksen mukaan, jonka Reij.
Senaatti Maaliskuussa 1868 antoi. H. R. M:llensa kewät-
siementen hankkimisesta.

So warhain syksyllä, kun tiedettiin, että ohria ja kau-
roja oli halla turmellut, ryhtyi senaatti toimiin ostaaksensa

näitä wiljalajia pohjoisten läänien tarpeeksi Turusta sekä Uudenmaan ja Wiipurin läänien kaupungeista *). Mutta pian huomattiin, että ohria, joita eteläisissä lääneissä vähemmän wiljellään, ei ollut myytävänä, eikä keltomallisia kaurojaakaan saatu suuremmassa määrässä muualta kuin Turun läänin eteläosasta. Onnistui saada ostetuksi ainoastaan 300 tynnyriä ohria ja 9,200 tynnyriä kauroja Turussa, 300 tynnyriä Uudenmaan ja 150 tynnyriä Wiipurin läänissä. Ulkomailta tuontia esti rahanpuute, koska kreditivilainaa saatiin vasta Marraskuussa, ja Suomen pankista saatuja varoja täytyi käyttää jauhojen ostoon. Arveluttamatta onkin tuottaa syksyllä riihimätöntä wiljaa, eikä Itämeren maakuntien satamisssa ollut riihittyä saatavissa. Maamme pohjoisia osia warten onkin eteläisemmistä maista tuotu siemen sopimatonta. Kuitenkin tilattiin Waasan lääninä warten 8,000 tynnyriä ohria Tanskasta ja Etelä-Ruotsista, pääasiallisesti elatukseksi. Niistä saapui syksyllä paikalleen 3,000 tynn. Sama werta täytyi jättää Dregrundiin. Poppuja urakkamies ei woinut hankkia. Nämä 6,000 tynn. olivat kuitenkin hywin säilyneet talwen yli, ja käytettiin siemeneksi Waasan läänissä.

Suurin tuotanto jäi siis fewääksi. Etupäässä tarkoitettiin pohjoisten läänien tarpeita, koska siellä hätä oli suurin, eikä waltion waratkaan kannattaneet etelä-osan auttamista. Koska ensinmainituissa lääneissä ohria wiljellään melkein saman werran kuin ruukita, mutta kauroja vähemmän, niin ostettiin ainoastaan ohria näiden läänien tarpeeksi. Kauppoja toimitti erittäin sitä warten lähetetty asianmäärtäväinen mies (M. F. Basenius), agronomin kanssa (waltioagronomi Forsberg). Pietarista ja Riistä ei saatu juuri mitään. Itämeren maakunnissa oli vuonna 1867 korjatut ohrat keltottomat siemeneksi, jota wastoin 1866 wuo-

*) Näitä ostoksia wälitti luullakseni kauppaneuvos G. A. Lindblom.

den wilja oli ollut mitä oivallisinta laatua, mutta se oli kaikki jo lähetetty Hollannin suuriin oluttehtaihin. Sepä kysymys, wieläkö ohrat olivat käyttämättä ja olivatko ne ostettawissa.

Afiamiehet lähtiwät löytöretkellensä, ja etsihyt aarteet tawattiinkin suurissa määrin erittäin Schiedamisja, Rotterdamin läheisyydessä Hollannissa. Kauppoja hierottiin ja kaskyn mukaan ilmoitettiin kotimaahan minä verran kunkin päivänä oli saatu ostetuksi. Jos joku päivä oli mennyt tuloksia tuottamatta, saatiin kowia waroituksia jouduttamaan kauppoja.

Ostetuksi saatiin siten 39,600 thynnyriä. Lisäksi tuli nuo ennen mainitut Ruotsissa ja Tanskassa ostetut 6,000 thynnyriä, kotimaassa ostetut 600 thynnyriä ja kruunumaksuineissa säilyneet 14,600 thynnyriä. Hämeen läänin kuvernööri, joka oli saanut käytettäväkseen 150,000 markkaa, ilmoitti tilanneensa ulkomailta 2,700 thynn., ja Wiipurin kuvernöörin sallittiin ostaa 500 thynn., niin että koko se siemen määrä, jolla hallitus saattoi auttaa väestöä, nousi 64,000 thynnyriin. Samaa tarkoitusta warten oli käytettävissä kotimaassa ostettuja ja maksuineissa löythyviä 12,000 thynn. kauroja. Nämä 76,000 thynnyriä jaettiin seuraawalla tavalla:

			Ohria tynnyriä.	Kauroja tynnyriä.
Dulun	lääniin	. . .	13,400	1,000.
Ruopion	"	. . .	15,650	700.
Waasan	"	. . .	15,200	7,000.
Mikkelin	"	. . .	6,700	850.
Turun	"	. . .	5,550	1,600.
Hämeen	"	. . .	5,700	1,000.
Uudenmaan	"	. . .	1,300	—
Wiipurin	"	. . .	500	—
Summa:			64,000	12,150.

Maaliskuussa oli vielä käyttämättömiä Hämeen läänin kuvernööriellä noin 25,000 markkaa, Wiipurin läänin kuvernööriellä 16,000 markkaa ja Waasan läänin warten annettiin lisäksi 10,000 markkaa. Dulun ja Waasan läänin rantapitäjisissä, Laukaan ja Rautalammin kihlakunnissa ja osissa Kuopion ja Jomantsin kihlakuntia armeli senaatti saaduksi itäviäkin kewätwiljoja. Tilastollisien tietojen mukaan, jotka kuitenkin oliwat jotenkain epätarkkoja, oli laskettu että koko kylwömäärä kolmessa pohjoisessa läänissäamme nousi noin 110,000 à 120,000 tynnyriin. Kruunun näihin lääneihin hankkimat siemenwarat nousiwat noin 53,000 tynnyriin, siis melkein puoleen koko kylwömäärästä. Ohrat lainattiin 32—35 markan hinnan mukaan ja laurat 18—22 markkaan, maksettawiksi vuoden kuluesssa.

Kaimen sen siemenen raha-arwo, joka näin annettiin lainaksi, nousi 2,430,000 markkaan. Leiwäksiksi määrätyn wiljan ja jauhojen raha-arwo teki 2,450,000 markkaa. Ja kun lisäksi annettiin rahassa kaimenlaisiin aputoimiin 724,060 markkaa, ja wiljantuottajille lainattiin 700,000 markkaa, niin tekiwät nämä summat yhteenlaskettuina 6,304,060 tahi lähemmäs 900,000 markkaa enemmän kuin mitä Rothschildin kauppafluoneelta saatiin kreditiwinä. Kaimi nämä summat oliwat jo Maaliskuussa ulosannetut. Mutta senkin jälkeen täytyi yhä antaa uusia summia. Mitä lopullisesti käytettiin yleisiin töihin on jo tämän kirjan 28:lla siwulla ilmoitettu. Wiimeisiä tiliä wiljan ja siemenen kaupasta en ole tawannut.

Popuksi lausutaan käyttämässäni kertomuksessa: „Kun hallituksen huoleksi jää wäestön suurimman osan warustaminen leiwäksillä ja siemenillä, niin täytyy warojen käyda riittämättömiksi. Dulun, Kuopion ja Waasan läänien wäkiluku tekee yhteensä 730,000 henkeä maan koko wäkiluvun ollessa 1,800,000. Ja kun mainituissa lääneissä ainoastaan wähempi osa saattaa tulla toimeen ilman mitään apua, niin on se taakka, jota waltiowaraston tulee kantaa, pidet-

tämä suunnattomana. Yllämainitut rahannääräykset vastaavat enempää kuin puolta yleisen valtiorahaston vuosituloista eli $\frac{2}{5}$ kaikista valtiotuloista. Ja yhä määrätään uusia rahaeria yleisiä töitä varten, jota paitsi otaksuttava on, että kruununmakasiineihin täytyy, kun lainavaliike alkaa, hankkia uusia varoja."

Mutta Maaliskuussa, jolloin tässä käyttämäni kertomus annettiin, oli suurin osa siinä mainituista siemenvaroista vielä Itämeren rantkojen jäiden takana. Ja kuitenkin riippui niiden säännöllisestä ja aikaisesta saapumisesta määräraipaikeihinsa Suomen kansan hengissä pysyminen. Jos jääsuhteet olisivat olleet edes sinnepäinkään samat kuin edellisellä vuonna, olisi tulevaisuus ollut hufassa, huolimatta kaikista ponnistuksista ja kulungeista. Sopii arvata kuinka levollellisenä Snellman venyi „seweällä vuoteellaan."

Tietyhtikin käytettiin siemenen kuljettamiseen yksinomaan höyrylaimoja. Mutta sittenkin oli riikimätrömien ohrien lastausajan määrääminen arveluttava, koska ne eivät voineet laimoiissa kauankaan pilaantumattomina säilyä. Rاهدentenatoista päivänä Toukokuuta saapui vihdoon ensimmäinen wiljalaima Helsinkiin. Mutta osa lastia oli määrätty Wiipurin lääniiä varten, ja wählä sinne oli vielä jäiden wallassa. Laiman täytyi odottaa täällä kunnes päästö tuli wapaaksi, ja lienee joku osa lastia koneen läheisyydessä lämminnyt. Se oli ainoa wahinko, mikä tässä wiljantuonnissa kohtasi. Pohjanmaalle määrätty laimat saapuivat kaikki ennen jään lähtöä, ja missä woittamattomia esteitä kohtasi, siellä odotti laima jäiden partaalla, walmiina syösemään esiin niin pian kun mahdollisuus siihen ilmaantui. Lastina oli niillä yksinomaan riikittijä Ruurinmaan ohria, niin oiwallista laatua, ettei Suomessa niiden wertaisia ennen ole nähty. Kaikkialla oli siemenlaimat ensimmäiset, jotka saapuivat satamiin, eikä ne missään kylwajasta myöhästyneet.

Melkein ihmeestä tuntui, kun maamme joka sopukassa siemenet saatiin täsmälleen tarpeesen. Mitenkä ne kaikkiin paikkoihin saatiin kuljetetuiksi, se jäi järjestäjien salaisuudeksi. Väestö peri tilatut määränsä kunnallislautakunnilta.

Missä hätä oli suurin, siellä apukin tuli runsain. Nuo kolme pohjoista läänää leikkasivat syksyllä 1868 erittäin runsaan sadon kylvöstänsä. Etelämmällä tosin waiwasi kovat poudat, eikä sato, semmiinkin omista heikommista siemenistä, ollut warsin kiitettävä. Mutta eihän silloin oltu paljoon totuttukaan. Jos olivatkin hinkalot puolillaan, niin oli tuo jo ilahuttawa nähy edelliseen tihjhyhteen wervaten.

Warmuudella sopii sanoa, ettei minäkään aikana eikä missään kansassa hallitus ole, werraten maan waltiowaroihin, käyttänyt runsaampia summia kansan auttamiseksi. Snellmanin suuressa elämänthyöissä on tämä hänen ihmeellisesti kestävä, miehuullinen ja pontowa toimensa olewa sen kauniimpia lehtiä. Epäilemättä murjikin tuo kanhea wuosi hänen woimiansa. Hänen lähin palffansa oli, että hän sai eronsa senaatista, sitten kun aika oli käynyt niin suotuisaksi, että luultiin voitawan tulla ilman häntäkin toimeen. Wirfajonotuksen miehet eivät koskaan woineet tottua tuohon „wanhaan koulurehtoriin“, joka puolestaan ei ikinä oppinutkaan käsittämään heidän „wirallisten paperiensä“ pyhyyttä.

Zohtaja oli wäistynyt näyttämöltä, mutta Suomen kansalle oli hän kestäwän woiton woittanut, millä hinnalla, se tulee nähtyiin, kun wasta tulen osoittamaan kuolewaisuuden suhteet murhawuonna 1867—68. Nääntyneen sukupolwen haudoille kaswoi todellakin parempi tulewaisuus. Se oppi, minkä suomalainen maanwiljelijä oli katowuodesta saanut, oli ankara, mutta waiwuttawa. Pellot ojitettiin ja muokattiin huolellisemmin. Tuo entinen welkto puhe, että syhshylwön oikea aika oli „molemmiin puolin Perttua“, sai

wihdoin väisthä, ja yleisesti kylwetään tätä nyhkyä Laurin-päivän vaiheilla. Karjanhoidon ja heinänviljelyn tärkeys huomattiin, ja entisten „wiinarännien“ sijaan nousivat meijerit. Pyshwäisen voiton sai siis Suomen kansa kauheista kärsimykstään. Luultava on, ettei enää niin yleistä onnettomuutta tarvitse pelätä, mutta jos niin onnettomasti kävisi, ovat awunhankkeet werrattomasti helpommat rautateiden ja „Murtajan“ myötäwaikutuksella.

VIII.

Riihimäen—Pietarin rautatie.

Rautatierakennukset eivät mitenkään voi olla minään hätäaputyönä. Sitä tietysti ei tarfoittanutkaan tässä maanittu suuri kansallisyrythys. Sattumus teki, että se tuli tyllä kipeään tarpeesen, tuottaen sekii liemitystä hädan-alaisille. Mutta itse rautatienrakennukselle ei tämä sattumus suinkaan ollut eduksi. Suunnattomat sairaanhoitotustannukset ja heikontuneiden thömiesten huono thöntulos nieli tyllä mitä kenties vähän alhaisempi päiväpalkka säästi. Siksi eivät olleet mielettömiä eiwätkä sydamettömiä rautatienrakennuksen johtawat miehet, että „he tunsiwat itseänsä sangen iloisiksi, kun nälänhädän tähden alhaiset thöpalkat luppasiwat alentaa rakennuksen loppusumman jollakulla miljonnalla alkuperäisestä kulunkiarwioista“.

Epäilemättä oli kurjuus pitkin rautatielinjaa kauhea, kuten koko maassa yleensä, mutta siellä kenties mieläkin siimipistäwämpi. Jos todellakin thö olisi 1867 jo ollut tähdessä järjestyksessä ja wauhdisa, olisi saanut waatia monen surkean epäkohdan poistamista. Mutta niin ei ollut asianlaita. Tulisimmasa kiiruussa tehtiin kaikki walmistustyöt, ja ensimmäinen lapio pistettiin maahan 18 p. Helmikuuta 1868.

„Suurempiin aputoimiin ei pitäisi ryhtyä muualla kuin niissä paikkakunnissa, joissa hätä on yleinen ja koviin. Ne ovat surkeita hätäkeinoja, surkeampia sentähden, että hädänalainen väestö tulee houkutelutuksi kodeistansa, jonka kautta kurjuus yhä lisääntyy“ Niin kirjoitti Snellman jo syyskuun 1867. Mutta kansanvaellus oli jo, kaikista varoituksesta huolimatta, tähdessä tulvasaan. Rautatierakennus ei houkutelut väestöä liikkeelle. Sitä liikkui yhä tiheästi kaikkialla maassamme, kuljettaen kuolettavaa lauantaita muassaan. Rautatierakennus tosin vaikutti tulvan seisahdusta pitkin rautatielinjaa, ja ainoastaan siitä syystä saattaa pitää rautatietä syhyäänä siihen murhe-dramaan, jonka näyttämönä rautatielinja todellakin alussa oli. „Herra insinööri, tuolla ladossa on kuollut mies“, sillä aamutervehdyksellä kohtasi useinkin johtavaa insinööriä työnjohtaja. „Laitata arku ja hautaa!“ kuului vastaus, mutta ehkäpä monenkin saapaswarret sitte yön hiljaisuudessa tylläkin liksivat.

Pidettäköön rautatietyötä hätä-apuna tai alköön pidettävä, niin kuuluu silttenkin Riihimäen—Pietarin rautatien rakennus kaikkine wälttämättömine seurauksineen 1867 wuoden historiaan. Se on puolestansa sekin todistuksena kansamme henkisestä tarmosta, joka ei epäile tulevaisuuttaan onnettomimmisjakaan oloissa. „Elohon elävän mieli, ehkä surma suun edessä.“

Keis. Majesteetin esitys Suomen säädhille Pietarin rautatien rakennuksesta on allekirjoitettu 1 päivänä Toukok. 1867. Sääthjen vastaus ei wiipynyt, ja waltuutettiin siinä hallitus nostamaan 18 miljoonan lainan. Lisäksi rupeesi Wenäjän hallitus osakkaaksi työhön 10 miljoonalla markalla, ehdolla, että radan leveys määrättäisiin 5 jalaksi, joka muutoin ei olisi ollut meidän oloissamme tarpeellinen, ja että $\frac{1}{3}$ puhtaasta tulosta meniisi Wenäjälle. Tämä osake-osuus on sittemmin takaisin maksettu, joka ei kuitenkaan estä we-

näläisiä sanomalehtiä kertomasta, että meidän rautatiemme ovat venäläisten rahoilla rakennetut.

Wälittämään tuota tarwittavaa lainaa matkustivat pankintirehtööri R. Frenckell ja pormestari Billiacus Saksaan. Tällä kertaa ei ollut löydettävissä tuo entinen „hstämä hädässä“, missä lienee ollutkaan. Arwattawasti oudoksuiwat ulkomaan rahamiehet, kun tuo sama pieni kansa, joka äsken oli pyhtänyt $1\frac{1}{2}$ miljoonaa thaleria nälkään kuolemasta pelastuaksensa, nyt ilmaantui lainanhakijana 35 peninkulman rautatien rakentamista warten. Wälittelyt Rothschildin pankkihuoneen kanssa eivät menestyneet, waan suostui pankkihuone von Erlanger & Söhne Frankfurt am Mainissa hnnä Hampurilaisen pankkihuoneen Haller Söhle & kump:in kanssa wälittämään lainaa, jonka ehdot Keis. Majesteetti hywäksyi julistuksella 12 p. Maalisk. 1868. Nämät ehdot olivat yleisten olojen tähden luonnollisesti warfin rasittawat. Lainan nimellismäärä oli 4,670,000 thaleria, kuoletettava $43\frac{1}{2}$ vuoden kuluesssa $6\frac{1}{2}$ prosenttin vuosimaksulla, josta 6 % korkea ja $\frac{1}{2}$ % kuoletusta. Kuitenkin saatiin laina irtisanoa kymmenen vuoden kuluttua. Pääomanwähennys oli 6 %, jotenka waltio sai 100 thalerista 94 thaleria. Kursitappio nousi päälle yhden miljoonan, johon lisäksi tuli kulungit prowisioneista ja muista wälttämättömistä menoista.

Mutta pankkiirit olivat kiinteästi kirjoittaneet ainoastaan puolet tästä lainasta, ja toista puolta ei woitu myyhä, huolimatta korkeasta korosta. Vieneekö „hstämä hädässä“ tällä kertaa wettänyt wastakynttä. 30 p. Lokakuuta 1868, jolloin Snellman jo oli senaatista erotettu, wahwisti Keis. Majesteetti niiden lainan ehdot, joissa säädetään, että mainitut pankkirihuoneet maksawat Suomen waltiolle 2 miljoonaa thaleria sitä wastaan, että heille annetaan 240,000 kymmenen thalerin palkinto-obligationia, jotka ovat arpomisella kuoletettawat 43 vuoden kuluesssa 120,000 eli 6 % vuosimaksulla. Tässäkin lainassa olivat siis ehdot kowin

epäedulliset. Edellinen laina on konwertattu, mutta palkintolainaa ei tietyksi käy konverttaaminen.

Sillä välin oli, kuten ylempänä mainitsin, työhön ryhdytty Helmiukuussa. Mahdoton oli tietyksi kohta käyttää sanottavaa työvoimaa, verraten siihen mitä tarjona oli pitkin tienvarsta. Tähtyi sen ohesta pitää huolta asumuksesta ja ruoastakin. Maaliskuussa oli kuitenkin jo työssä 1,513 miestä. Mutta valitettavasti oli sairaiden hoito ylen rasittava ja kuluttava. Yhteensä awattiin pitkin rautatielinjaa talven kuluessa 15 sairashuonetta 725 vuoteella. Kun ottaa huomioon, että työmiesten luku wasta Elokuussa nousi 7,000 mieheen ja Heinäkuussa oli ainoastaan 4,228, niin tähtynee myöntää, että työmiehistä pidetään se huoli, mikä suinkin ihmiswoinalle mahdollista oli. Mutta niin kauan kun epäedulliset suhteet ruton ja ilman takia kestivät, oli lääkäritaidon ja huolellisenkin hoidon mahdoton päästä wihollisesta voitolle. Maaliskuussa oli työmiehistä 168 sairaana; Huhtikuussa, jolloin työwoma oli 1,631, sairasti 378 miestä eli 22 % koko luwusta. Toulokuussa oli tämä prosentti vielä 17, kunnes se Lokakuussa pääsi alimpaan määräänsä 1,8 %. Kulungit sairashoidosta Maaliskuusta Soulukuun loppuun 1868 nousiwat 92,836 markkaan.

Työmiehille suoritettut palkat eiwät kuitenkaan olleet ainoa liewitys, jonka rautatienrakennus tuotti hädän-alaiselle maallemme. Pitkin talwea ostettiin tienwarrella runsaasti puuaineita. Sennhksiä tarwittiin kaikkiaan koko tiehen 530,000 ja niistä oli vuoden 1868 kuluessa jo tuotu paikalle 250,000 kappaletta. Wimmisessa tilassa muutoin teollisuutemme siihen aikaan oli, siitä mainittakoon walaisewana esimerkkinä, että ainoastaan yksi tarjomus 100,000 tiilin hankkimisesta Raipiaisten asemalle tehtiin 126 markkaan tuhannelta. Tarjousta tietyksi ei hhwäksyhty, waan ryhtyi rakennusjohtokunta itse tiiliä teettämään.

Surullinen totuus on, että pitkin tätä mahtawaa Suomen waltamaantietä walfenee kammosuttawassa määrässä

kansalaistemme luita. Heidän pelastamiseksi tehtiin mitä mahdollista oli, mutta ihmisvoiman täytyy tunnustaa riittämättömyhtensä, kun Jumalan tuomio käy maan yli. Ne ovat kuitenkin rehellisesti taistelleet tappotanterella, joka on tuottanut niiden jälkeläisille pysyväisempää voittoa kuin monet historiasa loistavat voitot, joissa sokeat luodit ja hurjistuneiden miekat ovat kaataneet kymmentuhansia maan mahtavien käsistä. Arvokkaampaa hautapatsasta kuin Riihimäen—Pietarin rautatie ei ole kansamme woinut meidän nimettömille kaatuneillemme pystyttää.

IX.

Yhdistyisten ponnistukset.

Uhattavaa myötätuntoisuutta ja kiitollisessa muistissa säilytettävää awuliaisuutta sai hätäänthynyt wäestömme kokea omien kansalaisten puolelta, mutta myöskin ulkomailta ja erittäin keisarikunnassa. Tämä yhä kestävä awuliaisuus on sitä ihmeteltävämpi, koska olisi sopinut otaksua, että nuo awunhuudot ja walitukset, joita usein vuosien kuluessa meidän yhtä mittaa oli kuultu maastamme, jo kylläki olisiwat wäsyttäneet ainakin ulkomaalaisten harrastusta meitä kohtaan. Mitä omiin kansalaisiin tuli, niin oli asenian kauheea todellisuus kyllin selwä heille, mutta maasentu taisteli kussakin paikkakunnassa omaa hätäänsä vastaan, ja kaupunkilaisten kyy auttamaan oli supistettu niihin tulwailewien kerjäläisten kautta, ja muutoinkin seisahduneen liikkeen tähden. Kaikkialla myönnettiin kuitenkin welwollisuus ja osoitettiin halua rientää awuksi. Tästä oli omituisena poikkeuksena ainoastaan „St. Petersburger Zeitungin“ törkeä menettely. Tämä lehti kyllä sekin kehotti awunkeräykseen, waikka Suomesta aina kuului walituswirsiä, ja waikka „suomalaiset ovat itsekästä ja kiittämätöntä kansaa, jolle ei mak-

faiji waiwaa antaa mitään." Snellman, joka aina oli walleilla, kun maamme ja kansamme arwo oli kysymyksessä, wastasi F. A. Tidningissä miehekkäästi ja ankarasti. Mitä hywästä sydäimestä annetaan, sitä olemme welwolliset kii-tollisuudella vastaan=ottamaan, mutta kerjätä ja nöhrthä meidän ei tarwitse. F. A. T:illä oli Snellmanin aikana toinen merkitys kuin tätä nykya.

Kun armostelee kokoontuneita waroja, tähtyy tässäkin kohden ottaa huomioon epäedulliset olot. Walitettavasti ei nähtä olewan mitään mahdollisuutta saada edes likimaisia tietoja keräysten yleisestä tuloksesta. Sanomalehdet vuosilta 1867 ja 1868, joita olen läpi käynyt, antawat niin wailinaisia tietoja, ettei niistä voi saada muuta kuin käsitystä siitä, kuinka laealta maamme kowa kohtalo oli nostanut huomiota, ja kuvernöörien kertomuksetkin vuosilta 1865—1870 eiwät voi antaa mitään tähdellisiä tietoja, koska monet awun=annot lähetettiin suorastaan johonkuhun eri paikkakuntaan.

Useissa kaupungeissamme oli kutsuttu neuwotteluihin jo Syyskuun viimeisinä päiwinä. Helsingissä tapahtui neuwottelu 1 p. Lokakuuta. Myhönnettiin wälttämättömäksi ryhtyä pontowiin toimiin, ja päätettiin panna keräyksiä kiertämään sekä wirta- ja ammattikunnittain, että myhöskein taloissa. Mutta yleisesti arwelttiin, ettei suinkaan ollut toiwottawissa tuloksia, jotka wastaaisivat tarpeen suuruutta, eikä edes niin tyhydyttäviä kuin 1862. Uudenmaan läänin kuvernöörin kertomuksessa sanotaan, että keräykset Helsingissä tuottiwat yhteensä 53,391 markkaa, siis ei niinkään paljon kuin tänä vuonna on annettu paikkakunnallisten katojen helpottamiseksi. Mutta huomattawa on, ettei 1867 vuoden Helsinki ole werrattawa 1892 vuoden Helsinkiin.

Mainituksa kokouksessa ehdotti prom. Y. S. Forsman yhtiön perustamista wäestön käsityöteosten ostamista warten. Tämä warfin wiljawa ajatus, joka nähtäwästi oli samaan aikaan ilmiläusuttu parisä muussakin kaupungissa

sai kohta harrasta kannatusta, ei ainoastaan Helsingissä, vaan useissa muissakin kaupungeissa: Turussa, Hämeenlinnassa, Vaasassa. Mainittakoon tästä harrastuksesta ainoastaan, että Romgorodissa majaillessa Savonlinnan rykmentissä palvelewat suomalaiset upseerit kirjoittivat 15 osaketta Helsingin käsityö-osakeyhtiöön. Warsin malaisewaa olisi saada tietoja siitä, kuinka suuria summia nämä yhtiöt panivat liikkeelle ja mitä wahinkoa osakkaat kenties lopullisesti tulivat kärsimään. Mutta ei ole edes Helsingin yhtiöstä ollut saatavissa mitään tietoja ostosumman yhteisestä määrästä; ainoastaan loppusuorituksesta tiedän, että osakkaat saivat 80 % takaisin osakkeiden sisäännaksetusta hinnasta. Verraten siihen apuun, minkä yhtiö tuotti, oli tämä tappio pidettävä mitättömänä. Sillä omasta paikkakunnastani voin sanoa yhtiön vaikutusta semmoiseksi, että juuri sen kautta kunnallishallitus ilman tappiota sai autetuksi niitä perheitä, misä äiti oli edes johonkin määrin taitava kankuri. Mitä kotiteollisuus voi tuottaa, se tuli kyllä silloin ilmi.

Useissa muissa kaupungeissamme oltiin yhtä hartaassa toimesta sekä käsityö-yhtiöitä perustaessa, että rahojen keräyksessä. Popputuloksia en ole mistään paikasta sattunut löytämään, vaan ainoastaan muutamia satunnaisia lähetyksiä. Marraskuussa oli Wiipurissa jo koossa 24,000 markkaa, jota paitsi sifäläinen rouwaswäenyhdistys oli saanut neulomuksillaan kokoon 600 m. Vaasasta mainitaan kootuksi 30 p. Lokakuuta 19,000 m.

Keisarikunnassa olivat keräykset erittäin runsaat. Kohta kun tieto saapui Shyskuun onnettomista halloista, muodostettiin hätäapukomitea H. R. R. Perintöruhtinaan, nykijisen armollisen Keisarimme johdolla awunhankkeita warten hätäntyneille sekä Pohjois-Wenäjällä että Suomessa. Yksinomaan Suomea warten pani H. R. R. Prinssessa Eugenia Maksimilianowna toimeen erithisen keräyksen. Kummaltakin taholta lähetettiin kohta 10,000 ruplaa. Popputuloksista, jotka

olivat erittäin runsaat, en ole saanut tietoja. Toukokuussa lähetti keis. senaatti sekä Perintöruhtinaalle että Prinsessalle kiitoskirjeet. Kansa puolestaan osoitti kuinka hyvästi meille osoitettu myötätuntoisuus oli sen mieleen painunut, kun se kysynsä mukaan ja innokkaasti otti osaa siihen keräykseen, joka muutamia vuosia myöhemmin Venäjällä ja täällä pantiin toimeen Samaran kuvernementin hädänalaisia warten. Päitzi näitä yleisiä keräyksiä tuli Venäjältä muutoinkin arwotasta apua. Ensimmäisiä oli etäs kauppias Orloff, joka puolestaan antoi 100 kulia jauhoja sekä kuljetuskulungit Kuopioon. Mutta pitkäksi tulisi luettelo kaikista sanomalehdissä tapaamistani lahjoituksista, jotka eivät sittenkään antaisi sinnepäinkään tähdellistä tulosta. Kiasta saapui ainakin 16,000 m., Rääwelistä, Moskowasta jopa Tulasta suurempia ja pienempiä lähetyksiä. Mutta melkeinpä useimmissa Europan valtakunnissa muistettiin maatamme. Saksa ja Englanti käviwät etupäässä. Hampurista olen laskenut tulleet ainakin 36,000 m., Bremenistä 14,000, Lybeckistä 3,500 m. Englannin kwäakerit lähettiwät yhdellä kerralla 25,000 m.; sittemmin saapui „Englannin perhekunnilta“ noin 11,000 m. Sweitsistä, Ranskasta, Unkarista, Saksenista olen löytännyt tiedon-antoja. Kööpenhaminassa pani nykyinen prowešori Thomsen keräyksen toimeen. Kuinka waillinaisesti sen-aikuisista sanomalehdistä yleensä saa tietoja keräyksen tuloksista, käh selwille siitä, että olen niissä tawannut ainoastaan yhden tiedon saapuneista 4,500 markasta. Yksityiseltä henkilöltä olen kuitenkin kuullut, että Kööpenhaminasta tuli noin 27,000 markkaa, joka kyllä lie nee oikein, koska eräässä Pielisjärwen seurakunnan julkaisemassa tilisssä mainitaan sinne lähetetyksi Kööpenhaminasta 9,000 markkaa. Sama tili osoittaa, että seurakunta oli saanut kruunulta lainaksi käsityöteokkien ostoa warten 3,000 markkaa, työhuonetta warten 700 m., waiwaishoitoa warten 3,200 m. ja 260 mattoa jauhoja, sekä lahjoja yhtensä 16,472 markkaa. Jos olisi kaikista seurakunnista saman-

laatuksia tiliä saatavissa, niin vasta silloin voitaisiin saada täysi selko yksittyisten uhrauksien määrästä.

Kuvernöörien viisivuotiskertomuksista saadaan ne tiedot, että hätäapukomiteain kautta Oulussa jaettiin yhteensä 303,187 markkaa, 170 tynnyriä viljaa, 149 kulia ja 250 sätkiä jauhoja; Kuopiossa 113,918 markkaa, 150 kulia jauhoja, ja Vaasassa 124,129 markkaa ja 270 tynnyriä viljaa. Muista lääneistä ei anneta mitään tietoja, paitsi Mikkelin läänistä, jonka kuvernööri lausuu, että „lääniin saapui runsaita lahjoja sekä omasta maasta että sen ulkopuolelta, semminkin keisarikunnasta.“

Waikka siis hallitus, kunnat ja yksittiset näin auusti rientsivät apuun, ei voitua sittenkään ehkäistä katovuoden kauheita seurauksia. Valitettavasti täytyy sanoa, että kaikki ponnistukset olivat ainoastaan tippa meressä, verraten tarpeesen. Tilastolliset tiedot vuosilta 1866—1870 osoittavat seuraavat satomäärät:

1866	.	.	4,210,834	tynnyriä	viljaa.
1867	.	.	2,424,530	”	”
1868	.	.	3,951,574	”	”
1869	.	.	4,954,092	”	”
1870	.	.	5,324,514	”	”

Näiden numerojen täsmällisyys on pidettävä ainakin verrannollisesti riittävänä. Mutta ne osoittavat noin 2 miljoonan tynnyrin vajavuuden, ja kun siihen lisätään, että perunansato arwattiin noin 600,000 tynnyriin alle tavallisen keskimäärän, niin laskee tilastollinen mirasto sen wahingon, joka 1867 kohtasi Suomen maanviljelijöitä, 45 miljoonaksi markaksi. Että tästä vajavuudesta kärsi kaikki muunkin liike, oli wälttämätöntä. Sellaiset numerot ovat riittävänä selityksenä vuoden kauheihin tapahtumiin.

X.

Serjäläiset.

Muistellesja niitä kauhun kuvia, jotka lakkaamattomana panoraamana pitkin loppumatonta talvea 1868 liikkuiwat filmien edessä, yksitoikkoisesti esittäen keltkaa wetävää miestä, jonka alastomuutta ankarassa talvipakkasessa tuskin peitti surkeat repaleet, äiti perässä kulkien vanhempien lasten ympäröimänä, ja molemmat, portaille saavuttuansa, kaiwaen esille ryhshjen joukosta pienimmät, usein sairaat lapsensa, vuotawat uudestaan särjethn sydämen heikosti umpeen kaswaneet haavat, ja käsi vastenmielisesti muodostaa nuo mustat kirjaimet, jotka eivät pyhsty kuvamaan sitä, mitä weripunaifilla kirjaimilla on muistiin painettuna. Taikka astui raskaita askeleitaan joku 10—12 vuotias pienokainen, tuskin enää muistaen kaukaista kotipaikkaansa, taikka vanhempiansa, jotka, kun viimeinen leipäpala oli syöthnä, epätoivossja oli lähettänyht hänet pois lämpöisestä kodista kylmän ja pimeän talven valtaan. „Mene hakemaan elatusjesi maailmalta;“ kuka kuvaa ne khyneleet, joita tuhanfisja kodeisja tällä kamalalla eronhetkellä wuodatettiin.

Mutta turhaa on luetella erithisjä henkilöitä ja tiloja; jokainen ikä kumpaakin sukupuolta oli yhtä runsaasti edustettuna. Ja koko tämä mahtawa tulwa wööröytti aalloisjaan suolettawaa ruttoa, lewittäen sitä erotuksesta rikkaan taloon ja kurjimpaan mökkiin. Serjäläisöhyhti oli yhtenäisenä welwollisuutena misjä wain hewosta oli, ja kuormasta, joka ajoi pihaan, autettiin tahi kannettiin fairas tahi suolainen huoneesen, jossa tuo onneton sai wiipähä kunneshän oli wähän lämminnyht ja syönyht sen ruokapalases, minkä kenties jaksöi syödä, ja hewonen oli waihdettu uutta matkaa warten. Mitä heikompi fairas oli, sitä tärkeämpi oli jouduttaa lähtöä naapuritaloon, jotta jouduttaisiin kunnallis-

lautakunnan esimiehen tahi jonkun sen jäsenen luo, että päästättäisiin arvon teosta ja muista hautauspuuhista. Tiellä ei aina waiwattu sairasta kysymyksillä hänen nimestänsä ja kotipaikastansa, ja kun hän wihdoin saapui jonkun miran omaisen luo, ei hän enää ksennyt antamaan näistä asioista selkoa. „Tuntemattoman kiertolaisen ruumiin-arkusta O marikka“ lautakunnan tileissä on hänen ainoa hautakirjoituksensa.

Mutta olihan tuommoinen meno sydämetöntä, suorastaan petomaista! Eikö olisi woiu ryhtyä johonkin tehokkaampaan toimeen? Pyhdän saada wakuuttaa, että ihmisiä mekin siellä maaseuduilla olimme, ja koetettiinhan monessa paikassa laittaa sairashuoneita, kerjäläismajoja y. m. Mutta niissä ennen pitkää nousi häwityksen kauhistus ylimmilleen. Tietysti niihin aluksi määrättiin hoitaja. Se kuoli; määrättiin toinen: se kuoli. Kolmatta ei saatu tahi ei tahdottu lähettää warman surman suuhun. Käwi niissä itsensäuhraawia naisia koettamassa saada edes raitista ilmaa noihin rutonpesiin, mutta useissa tapauksissa toivat sieltä muassaan taudin kotiinsa. Niin jäiwät nämä „sairashuoneet“ wihdoin fairaiden omaan huostaan. Namulla kantoivat ne, jotka siihen kseniwät, höllä kuolleet ulos johonkin wajaan, jiksi kun kunnallislautakunta tahi paikkakunnan järjestysmiehet saapuivat irrottamaan jäätyneet ruumiit maan poween forjattawiksi. — Omasta näkemästäni en woi tätä kauheutta todeksi wakuuttaa. Mutta niin kerrottiin niistä paikkakunnista, joissa tätä keinoa oli koetettu. Monessa kaupungissakin täytyi sulkea nuo peräti saastutetut huoneet; mikä mahdollisuus olisi siis ollut maaseuduilla pitää niitä misjään kunnossa? Omassa pitäjässäni koetin sijoittaa fairaat mökkläis-alkojen luo, yhden kuhunkin paikkaan. Oleinen puutteen-alaisuus waiutti, että ottajia tarjoutui, waiikka loppupäätös tawallisesti oli itse hoitajan sairastuminen. Mutta toinen kuin toinenkin keino oli oljenkorssi, johon tuossa suuressa haakfirikossa tartuttiin, ilman wähintäkään toiwoa,

että se kannattaisi, sitji kun joutuisi pelastama laiwa, suwi, jonka tuloa niin kiihkeästi pakkasen ja pimeyden wallitesa rukoiltiin.

Minun käsitykseni ja kokemukseni mukaan oli sittenkin paras ensinmainittu keino, että wäentulwaa pidettiin alituisessa ja tasaisessa liikkeessä. Seisowa wesi mätänee, sitä saatiin tähdellisesti tuta, kun toivo saada työtä rautatienrakennuksessa seisautti liikkeen. Sumala oli siihen aikaan Suomen hätääntyneille antanut saman käsityksen kuin „ikuiselle juutalaiselle:“ eteenpäin, eteenpäin! Parhaana lääkkeenä oli raitis ilma, jota oli mahdoton saada missä suurempia ihmisjoukkoja pitemmäksi ajaksi pyhähtyi. Umpinaijesta pirtistä ulos raittiisen talwi-ilmaan niin kauan kuin siihen mahdollisuutta oli, siinä ainoa pelastuskeino.

Sopinee tshuä: miksi lähtivät nämä joukot liikkeelle kotipaikoiltaan, kun hätä oli melkein yhtä suuri kaikkialla? Eikö jokainen paikkakunta olisi woinut hoitaa omia hädänalaisyksien samoilla kustannuksilla, joilla kerjäläisjoukot ruokittiin, semminkin kun kowimmin ahdistetut paikkakunnat saivat runsaimmat apuwarat? Totta epäilemättä on, että paljon kauheutta olisi wältetty, jos niin olisi tapahtunut. Mutta ensiksi olivat köyhät liikkeellä jo ennen vuotta 1867, eikä tämä wuosi suinkaan ollut omiansa laakkauttamaan tulwaa. Tuskin olisikaan warat pantu niin tasan, jos waiwaishoitohallitus olisi waahtanut samoja uhrauksia kuin ne, jotka tehtiin nälkään nääntyvän kansa-ihmisen hywäksi, kun hän omaan pirttiimme saapui. Kotikulmalla ei aina tahdottu kerjätä, eikä kotipuolen kerjäläisiä kenties olisi kohdeltukaan yhtä suopeasti kuin kaukolaisia. Waikka kohtalo tuolla raskaalla matkalla, johon perhekuunnittain lähdettiin, olisin tietämätön ja kaijista mahdollisuuksista kuolema mahdollisin, alkäämme sentään ihmetellä, ettei perhe jäänyt omaan thjään kotiinsa nääntymään, waan lähti ainakin etsimään pelastusta, niin epäwarmalta kuin se nähtäinkin.

Toinen kysymys, johon ihmisjärki turhaan etsii vastausta, on se: millä tuo liikkuva väestö vihdoinkin saatiin hengissä pöyhymään? Tosin oli sille tarjottu elatus niukka, jopa kurja ja riittämätön, mutta kuolon koko runfas niitto ei ollut suorastaan nälän tuottama, koska se raiwosi niissäkin, jotka eivät mitään warfinaista nälkää nähneet. Suomala siunaa sen wähän, mitä hywästä sydäimestä ja wähestä annetaan. Ja Suomen kansan kunniaksi olkoon julki lausuttuna, että näinä aikoina tähdellisesti ja yleisesti nähtiin kauniimpien legendain toteutumista, kun viimeinen leipä taitettiin nälkäiselle weljelle. Riitettäköön tähdellä syhllä niitä, jotka keräsivät runsaita lahjoja hätäantyneille, mutta jättäkäämme tätä wertaamatta niiden awuliaisuuteen, jotka, itse hätäleipää syhden, ruokkivat päivä päiwältä kulkewia, usein tietämättä mistä heidän oma huomispäiwäinen leipänsä oli saatava. Kowassa koulusfa kaswatettuna, osaa Suomen kansa tarpeen tullessa tätä armeliaisuutta harjottaa jaloimmin kuin kukaan muu.

Tuskinpa lienee ollut sitä metsätorppaa, joka ei saanut joka päivä kestitä jotakuta wierasta. Talouisfa niitä käwi kestimäärin ainakin hymmentunta, jopa suurimmissa 60 ja enemmänkin. Miksipä wiilletettäisiinkään lukijan syhdäntä kumaamalla tuota jokapäiwäistä, kuukausia kestävää ruoanjakoa. Mutta syhstä ylistäkäämme naistemme ihmeellisistä kestäwyhttä, kun heidän welwollisuutensa waatii heitä taisteluun kuolemaa ja kurjuutta vastaan. Omasta puolestani tähthy minun, olkoonpa häpeäkseni, tunnustaa, että wain pari kertaa satuin tuota hirweätä nähtelmää näkemään, enkä olisikaan ollut siinä muuta kuin jaloisfa. Surkeinta siinä ei suinkaan ollut noiden kowa-onnististen näkeminen ja ruoanjako heille. Tapahtui joskus, että awunetsijäin joukko äkkiä rupefi tawattomasti kanttumaan, vihdoinkin kahdenkertaiseksi. Mikä nyt on? Katsottiin tarkkaan. Huomattiin, että samat henkilöt olivat käyneet talosfa useina päiwinä perähtsten, ja että ne, pyshhäksensä tuntemattomina,

mitä missäkin tavoin koettivat asettaa räähjängsä toiseen muotoon. Se furja pala, mitä noille onnettomille eilis-päivänä oli tarjottu, houkutteli heitä höpymään lifeisiin mökkeihin ja palaamaan yhtä furjan suuruksen saamista varten. Mutta näin padottu tulwa olisi epäilemättä upot-tanut sekä auttajat että awun=etsijät. Eteenpäin, eteenpäin! ja sijaa uusille tulijoille, niin tähtyi armottoman, mutta ainoan mahdollisen käsken kuulua. Miltä se käsken sydä-messä tuntui, sitä ei ole tarwis tässä mainita.

XI.

Kuolemaisuus 1868.

Sokaiselle on hyvin tunnettu asia, että väestösuhteet kaikkialla riippuwat kansojen warallisuuden tilasta, siten että ahtaampi toimeentulo waikuttaa sekä syntyneiden että kuol-leiden lukuun, toiseen vähentämällä, toiseen lisäämällä. Sota=muodet owat tietysti säännöllisistä laskuista poisjätettävät, koska wäkiluvun suhteet silloin riippuwat aivan satunnai-sista oloista.

Suomesa, missä maanwiljelys on werrattomasti tär=kein ja viimeisiin aikoihin saakka on ollut melkein ainoana elinkeinona, wieläpä niinkin että wiljanwiljelys on ollut melkein yksinomainen, waikka se meidän ilman=alassamme ja wiljelyksem-me alkuperäisellä kannalla ollessa luonnollisesti on ollut suurim=masa määräsä epäwarma, waikuttaa wuositulo luonnollisesti tuntuwammasti kuin missään muualla. Ei olekaan yhtään maata, missä wäenlisyys olisi niin epätasainen kuin meillä. Tä=män wuosisadan fuluesssa on, paitfi vuotta 1808, ollut wiifi vuotta, jolloin wäkiluku on warsinaisesti vähentynyt. Nä=mä muodet owat 1833, joka vähensi wäkiluvun 22,246 hengellä 1832 vuoden kadon tähden, samoin 1836 1,107 hengellä ja wihdoin nuo surumuodet 1866—1868. Kaikkina

muina tämän vuosifadan vuosina on kyllä väestö lisääntynyt, mutta useina vuosina warfin vähän: 1832 1,023 ja 1837 467:llä hengellä. Prosenteissa vaihtelee väkiluvun muutokset — 7,⁹⁰ ja + 1,⁶⁹ välillä (vuonna 1825). Kuotissa pöyhä sama aaltoliike + 0,²⁴ (1813) ja + 1,⁷² (1860) välillä; lisääntynyt väkiluku 1868:kin + 0,⁶⁵ %.

Tämä todistaa selvästi Ruotsin vakavampaa taloudellista asemaa, johon meidän maamme vasta 1868 vuoden jälkeen menestyksellä on pyrkimässä.

Katovuodet eivät vaikuta väkilukuun ainoastaan lisääntyneiden kuoleman-tapausten kautta, vaan myös synthyneiden luvun vähentymisellä. 1868 aleni synthyneiden luku 43,757:ään, oltuansa vuosina 1864: 71,307, 1865: 62,780, 1866: 58,853, 1867: 59,170, siis vähimmästäkin luvusta noin viidellätoistatuhannella. Paljoa pikaisemmassa suhteessa kuin synthyneiden luku väheni, kasvoi kuoleneiden luku. Se nousi vuonna 1866: 61,894, 1867: 69,774 ja 1868: 137,720.

Näiden vuosien hirveä kuolevaisuus oli kyllä katovuosien seurauksena siten, että sopimattomat ja riittämättömät elatus-aineet tuottivat tavallisen seurauksensa: nälkä-tautilin. Mutta tämä tauti, kerran päästyänsä valtaan, ei suinkaan rajoittunut ainoastaan niihin, jotka warfinaisesti olivat puutteeseen-alaista, vaan raimosi yhtä säälimättömästi niiden seassa, jotka olivat alituisessa yhteydessä nälkäisten ja sairasten kanssa. „Suomattawa on“, sanoo lääkitöhallituksen ylitirehtori F. von Willebrand kertomuksessaan lääkitölaitoksesta Suomessa vuodelta 1868, „että rutto merrattain harvoin kohtasi kerjäämiä, niin kauvan kun viettiivät waeltawaa elämäänsä, jota vastoin ne henkilöt, jotka joutuivat heidän kanssansa yhteyteen, ensikädessä ja mellein auttamattomasti saivat taudin, mutta kulkewaiset vasta sitten kun rupešivat pöyhymäiseen olopaiikkaan, joko työlaitoksiin taikka talollisten palvelijoihi. Yksityisissä kohteissa kohtasi tauti erittäinkin köykipalvelijoita tahi niitä

henkilöitä, jotka hyökeissä jatkeliwat ruoka-annoksia; niinkään pappeja, lääkäreitä, sairastenhoitajia ja yleensä niitä, jotka wirtawellwoollisuudesta tahi armeliaisuuden toimisissa joutuivat välittömään yhteyteen kerjäävien kanssa. Moni jalo maamme kansalainen, joka alttiudella toimi wäliaikaisten sairashuoneiden järjestämisessä tahi muissa armeliaisuuden laitoksissa, waipei kuolemaan tuossa suuressa taistelussa maan yleistä hätää torjuessansa."

Kun wiralliset tiedon=annot ilmoittawat, että nälkään ja nälkäripuliin kuoli yhteensä 2,349 (joista yksi kaupungsissa!), niin nämä numerot tosin eiwät woi merkitä paljon, muun muassa senkin tähden että kansa hywin wastenmielisesti ilmoitti tätä kuoleman syhtä eikä sitä edes käsitännyt, mutta yleensä wahuistawat ne herra v. Willebrandin lausuntoa. Lawantaudin uhrit ilmoitetaan 57,363:ksi, mutta monet muutkin taudit oliwat epäilemättä suoranaudessa yhteydessä nälänhädän kanssa, niinkuin esimerkiksi punatauti, joka kaatoi 7,666 henkeä, ja hinkuyskä, jonka uhrit nousiwat 3,382:teen.

Olipaänssä festiwät naiset tuntuwasti paremmin kuin miehet. Miespuolisten kuolleiden luku oli 72,214 ja naispuolisten 65,506. Raitissa ikäluokissa on miespuolisten kuolleiden luku suurempi, mutta erittäinkin tuntuwa on tämä erotus ikäluokissa 25—50, jossa kuolleiden miesten luku nousee 16,179, jota wastaa 13,386 naista. Helposti huomasi jokin siihen aikaan maaseudulla eläjä, että mitä tufewampi mies, sitä helpommin sairastui hän ja sitä warmemmin seurasi tautia kuolema. Vielä merkittämpi on suhde kuolleiden awiomiesten ja awiowaimojen välillä. Miehen kuoleman kautta, näet, tuli puretuksi 24,267 ja waimon kuoleman kautta 15,717 awioliittoa. Kuinka luokkia järjestetäänkin, niin ei ole misään erotus yhtä silmiinpistäwä. Osaksi saattaa erotus olla luonnollinen, koska mies awioliitossa on wanhempi, mutta tämä ei likimainkaan riitä yksinomaiseksi syhyksi.

Balaisewan kuwan tuonen tuhotöistä saamme niinkään tarkastamalla kuolemantapausten lukua vuoden eri kuukausina. Koko vuonna 1867 oli kuolleiden luku jo suurempi kuin minäkään edellisenä vuotena, mutta ei nousut warsin kammofuttawaan määrään kohta leikkuunkaan jälkeen, jolloin vielä oli jonkinmoisia wiljawarojakin hätäleiwän ainesten sokaan pantawaksi. Joulukuussa kasvaa kuolleiden luku jo werraten hywiin wuosiin melkein kahdenkertaiseksi, ollen se 6,603, kun se samassa kuussa 1859 nousi ainoastaan 3,216. Mutta uuden vuoden alusta kiihti niittomiehen työ yhä raiwokkaammaksi. Tammiukuussa kuoli 7,959, Helmik:ssa 9,367, Maalisk:ssa 14,529, Huhtik:ssa 20,626, Toukok:ssa 25,248. Kesäkuussa alenee kuolleiden luku 17,668:saan ja Heinäkuussa 12,866:teen. Silloin ei ollut vielä mitään uutta wiljaa leikattu, ja kuolewaisuuden wäheneminen on siis suorana seurauksena lämpöisestä ilmasta, mutta warmaanlin myös mielten wirtistymisestä, kun taas nähtiin kedot wiheriöitsewinä, tähät pelloissa, ja kiitollinen huokaus pääsi jokaisesta sydäimestä: „Serra koettelee, wain eipä hylkää.“ Vuoden loppukuukausina ja uuden leikkuun jälkeen wäheniwät kuolemantapaukset wähenemistään, niin että niiden luku Joulukuussa ei ollut warsin tuntuwasti keskimäärää suurempi.

Sos jätämme lukuun ottamatta isonwihan aikakautta, jolloin miekka ja waino wuosisymmeniä tekivät kauhean tehtävänsä, ei ole surma tehnyt maassamme semmoista häwitystyötä sitten kun nälkäwuosina 1696—98. Keskimäärin koko maan wäestöstä kuoli 7,90 %, kaupungin-asukkaista 5,21 % ja maaseudulla 8,10 %. Odottamattomasti tyllä osoittaa Hämeen lääni suurimman kuolewaisuuden 10,65 % ja sen jälkeen Kuopion lääni 10,35 %. Oulun läänissä ei ollut kuolewaisuus niinkään suuri (7,20 %) kuin Uudenmaan läänissä (7,55 %). Wiipurin ja Mikkelin lääneissä, joissa 1867 vuoden sato oli werrattain parempi, teki kuolleiden luku 5,28 % ja 6,33 %.

Mutta tarkastaesjamme kuolewaisuuden suhteita eri paikkakunnissa, ilmaantuu vielä kauheampia tosi-asioita. Korkeimmalla kuolewaisuuden prosentilla esiintyh Parikanon pitäjä Turun läänissä, jossa se nousi 23,¹⁸, s. o. likimain joka neljäs henkilö seurakunnassa laskettiin maan po-ween. Kaitkiaan kuoli seurakunnassa 765 henkilöä ja syn-tyi 31. Tämän jälkeen korkeimman prosentin tapaamme Oulun läänissä Reisjärvellä, 21,⁹². Turun läänin pitä-jistä osoittaa Ruoweden pitäjä (18,⁶⁴ %) ja Hämeen lää-nissä Orikweden pitäjä (16,⁹³ %) korkeimmat prosentit.

Tähän otetut numerot olen saanut tilastollisen wiras-ton erittäin walaisewasta ja laweasta kertomuksesta wäki-luvun suhteista Suomessa, sen II:sta wihosta.

Olen surkeata on, että ne suurenmoiset ja kiitettävät ponnistukset, joihin ryhdyttiin hallituksen ja yksityisten puo-lesta, eivät woineet paremmin häätää yleisen kadon seu-rauksia. Tietyhtikään tämä ei alenna niiden arwoa. Ne pelastivat warmaankin satojatuhansia, mutta se ei ole riit-täwänä lohdutuksena kun kuitenkin niin lukuisen kansalaisten tähty näänthä yleiseen kurjuuteen. Mitä erittäin terwehden-hoitoon tulee, lausuu siitä päätirehtori v. Willebrand jo ennen mainitussa kertomuksessaan: „Tähty tunnuistaa ylei-seksi totuudeksi, että äsken loppunut koettelemuksen aika, en-nen kuulemattomine kärsimyksineen sittenkin on jättänyt rat-kaisematta kysymyksen, mitenkä oikeastaan owat autettawat kerjäläiset ja hädän-alaiset taroituksenmukaisimmalla ta-wallalla. Tähän päätöfseen tulee siitä, että useimmat hri-tykset, sekä yleiset että yksityiset, jotka tarכוittivat joko suo-ranaista apua taikka työnansion hankkimista, sekä wihdoin kaikki, mitä saatiin toimeen tuon suuren sairastoukon hoita-misessa, owat jättäneet sen muiston, että ne, waikka läh-tiwätkin jaloimmasta myötätuntoisuudesta kärsiwä lähim-mäisiä kohtaan, usein tuottiwat niukkoja hedelmiä, jopa on-nettomuutta siunauksen werosta.“

Nämä lohduttomat sanat, josko liioiteltujakin, valittavasti pitävät pääasiassa yleensä paikkansa.

XII.

Kuinka kansa kesti koetelmuksessa.

„Tätä nyhtä ovat pistoolit sujuvammasti täällä kaupaksi käypää tavaraa“, kirjoitti syyskuulla 1867 Helsingfors Dagbladin jonkinmoinen kronikööri, sillä werrattoman kewhymielisellä häwyttömyydellä, joka on moisille herroille ominainen. Ei tarwinne sanoa miltä tuo suora wiittaus, ellei juuri kehotuskaan, vastaisiin wäkiwaltaisuuksiin tuntui maaseutulaisille, joilla ei ole onni saada huutaa poliisia joka kadunkulmassa, ei edes nyt, kun niistä on pidettu isällistä huolta poliisiwoiman lisäämisellä. Mutta paheksuimista ja wastalauseen nosti tämä törkeys josjakin pääkaupunginkin lehdessä. „Tuosta pilasta“, joksi sitä sitten H. D. sanoi, käwi kuitenkin selwille mitä pääkaupungissa ajateltiin kansasta ja lähimmästä tulewaisuudesta.

Entä maaseuduilla? Siellä tosin ensikädessä ei ajateltu ryöstöä ja pistooleja, mutta totta on, että mielet olivat syys-hötä synkemmät. Joka miehen laskut osoittivat, että jos wiljavarat pannaankin tasan, niin kuolee hiirikin jhwäaitoissa nälkään uuden vuoden aikaan. Mitä kauhua silloin tulee eteen, kun täytyy sulkea porttinsa ja owensa nälkäisiltä laumoilta, jotka kuoleman tuskissa kamppailewat niiden edustalla? Niin kysyttiin, ja jos wastaus saatiin, niin kuului se: ei sitä woi kestää. „Rukoilkaat ettei teidän pafonne tapahtuisi talwella.“

Olisihan todellakin sopinut luonnolliseksi otaksua, että kaikki yhteiskunnalliset siteet raukeisimat odotettavassa suuressa häwityksessä. Onhan monessa maassa nähty, että suurina ruttovuosina wimmastunut kansa syhyttää lääkäreitä

ja ylhäisiä kaimojen myrkyttämisestä ja muista ilkitöistä kansan surmaamiseksi. Mutta Suomen kansa yhsinkertaisella talonpoikais-filosofiallansa käsitti täydellä todella katovuotta Jumalan rangaistukseksi. Tuota „ennakkoluuloa“ olivat siihen siis menestyksellä tyrkyttäneet sen papit. Ja moni näistä papeista nätkin nälkää kilvan seurakuntalaistensa kanssa, paahtoi tuokkosissa leivänmukaisensa, kun pitäjän hallan=panemista wiljoista ei saatu leiviä leivottavaa taikinaa, lähti ruttoisiin mökkeihin lohduitusta kuolewille antamaan ja waipui samaan yhteiseen hautaan niiden kanssa.

Tuo matala „talonpoikais-filosofia“ ei jaksanut kohota „herrasfilosofian“ tasalle. Se ei tullut ajatelleeksi „että warmaankaan eivät herrat ja rikkaat ole kähtöksellään loukanneet Jumalata ja sentähden pääsivät he kai siitä rangaistuksesta, joka kohtasi kaikkia köyhiä.“ Tämä filosofia ei tartu meidän kansaamme, sentähden, että se on hienoisissa hotelleissa maailman=wiisauttansa oppineiden luoma. Niihin tosin ei ulotu Jumalan rankaisewa käsi, waikka kuinka koettaneekin. Mutta jokainen, joka tietää ihmisessä olewan munta kuin watsaa, jokainen, joka tuntee itseänsä solidariseksi kansansa kanssa, sai kyllä siksä osansa hleifestä onnettomuudesta, että hänen täytyi, mikä hänen asemansa muutoin olikaan, nöyrythä Jumalan käden alle. Kun tuhansia kaatui oikealla ja tuhansia wasemmalla, kun tässä epätoivoisessa taistelussa nälkää ja kuolemata vastaan yleinen suru wälittömästi tahi wälillisesti tunki jokaiseen yhsityhiseen kotiin, missä olisi silloin löytnyt niin paatunut, että hän olisi tullut ajatelleeksi „köyhien“ yhsinomaista syntisyhtä ja omaa moitteetonta esiintymistä Herran Jumalan edessä.

Eikä tuo nälkäinen kansa itsekään tullut semmoiseen ajatukseen; se kyllä omin silmin näki, mitä eivät nähneet nuo weltostuneet sydämet ja thjät aivot, että rangaistus oli sekä yhteinen että yleinen. Mikäpä muutoin olisiikaan estännyt noita nälkäisiä joukkoja liittäntymästä wäkiwaltaisiä töitä harjoittamaan? Ei ainakaan poliisiwoima maaseu-

duilla. Mutta warma on, ettei yhtäkään luffoa tarwinnut lujittaa, ei yhtäkään owea tahi affunaa tarwinnut teljetä, eikä yhtäkään pistoolia ladata. Isäntäväki nukkui lewollisesti huoneessaan wieraiden, kaikilta maafunnilta kokoontuneiden joukkojen ympäröimänä. Eivät osoita meidän rikosluelletomme mitään tawallisista oloista poikkeawaa. Kuolla osasi Suomen kansa, waan etsiä pelastustansa rikoksilla sitä se ei osannut.

Semmoiseksi näyttäytyi kansamme tässä taistelussaan.

Ja mistä tämä woima? Siitä tosin „wanhasta aatteesta“, että Jumala katsoo terveelliseksi joskus muistuttaa ihmisiä, että rakentaja turhaan rakentaa, hylwäjä turhaan hylwää, ellei Herra anna siunaustansa, mutta että tämä sama Herra on laupias ja antaa myöskin lieivitystä tuskissa. Olin usein tilaisuudessa keskustelemaan näistä asioista kansanmiesten ja naisten kanssa, mutta kumminkin on mieleeni painunut pari kohtausta, joissa kansan käsitys käy erittäin selville.

„Kyllä wäittää meidän wiisaat, ettei tähän maailman aikaan ihmeitä tapahdu“, sanoi eräs ukko minulle. „Mutta kyllä ainakin nyt näemme filmiemme edessä ja laueassa määrässä päivä päivästä uudistuvan tuon ihmetyön, että Kristus ruokkii 5,000 miestä wiidellä leiwällä ja kahdella kalalla. Ei juinkaan wäki tähän aikaan pyyhisi hengissä ruoskijadollaan, hätäleiwän aineksilla eikä keräyksillä, ellei Jumala antaisi näille wähillle waroille erinomaista siunaustansa“ *).

Eräänä päivänä olin pyhdytty kalunkirjoitusta pitämään waralliseen naapuritaloon, jossa nuorenläntä isäntä oli kuollut lawantautiin. Toimitusmiehet tietysti saivat runsaan rawintonsa, ja höhystivät, kuten ainakin, ruokaha-

*) Wertaa herra Tawasttjernan sanoihin: „Ei heidän luoksensa tullut mikään ihana wapahtaja, joka kolmella leiwällä ja wiidellä kalalla rawitti tuhansia.“

luansa puhumalla nälästä. Eräs heistä sanoi: „Kuinka rikkaaksi tulleetkaan Suomen kansa, jos Jumala vielä antaa tavallisiakin vuosia, kun nyt on opittu näin vähillä toimeentulemaan, ja viljat wasteedes saadaan myydä ulkomaille!“ Emäntä joka tunnetun tavan mukaan passasi pöydässä, vastasi siihen: „Älkää sitä usko, että kansa silloin voi elää niin vähällä kuin nyt. Kun viljaa saadaa tavallisesti, niin kyllä ihminen tarvitsee tavallisen ravintonsa. Mutta kun Jumala sulkee kätensä, niin hän antaa voimiaakin kestämaan sillä, mitä hän antaa. Ei ihminen elä ainoasti leivästä.“

Semmoinen on kansan katsantotapa.

Sittenmin olen saanut asiasta paremman selon. Ennostuneena kerroin näitä keskusteluita eräälle ajattelevalle herrasmiehelle. Hän sanoi: „Kyllähän tuo on varsin kaunis metafori. Mutta itse asiassa se ei ole muuta kuin mitä Darwin sanoo ihmissen adaptioni-tyhjäksi“ *). Olikun tuo ämpärillinen kylmää wettä hehkuvan sydämeni kiuksalle. Mutta kyllä lähtikin siitä tulikuuma löyhä.

Nämä onnettomat! Dogmi-uskoa ne sätivät, mutta kaikella heidän ajatusvoimallaan eivät jaksanut huomata, kuinka ovat suin filmin jokaisen muka tieteellisen päiwäläutisen dogmin orjina. Eläkööt mitenkä jaksawat. Mutta Suomen kansa kestää taisteluisaan niin kauan kun se pysyy wanhoina „ennakkoluuloisinaan.“ Riistätää ne siltä, ja se tulee myrskyjen ajeltavaksi lastuksi, ilman rauhaa, ilman satamaa.

Pyhdän tässäkin turwautua „wivallisiin todistuskapaleisiin.“ Kuolewaisuussuhteita tutkiesani tapasin lääkäri-seuran Toimituksissa myöskin kertomuksen Rängasalan lääkäripiirin tilasta vuonna 1868, jonka on antanut silloin siellä asuma piirilääkäri E. von Bonsdorff. Hänen todistustansa lähtän sitä kernaammin, koska omin filmin näin

*) Ihmissen tyhjy mukaiantua olewiin oloihin.

mitä hän kertoo, ja koska opin hänessä tuntemaan miestä, joka säälimättä pani voimansa ja terveytensä alttiiksi yhteisessä taistelussa ja myöskin osasi asettua kansan käsityskannalle. Hän sanoo: „Ei sowi kieltää, että useilta puuttui se vähinkin määrä, mikä ihmisen hengissä fyysmiselle, vaikka sitä kuinkaikin supistettaisiin, on välttämätön. Mutta siinäpä, ja siinä kenties enimmäin, kävi ilmi kansan suuremoinen altistus, kun ei vaikeimmisjakaan oloissa kuultu väestön ilmoittaman nälästä tapahtuneita kuolemankohtauksia. Useimmiten sattui lavantauti tekemään lopun, tuottaen sen lohdotuksen, että kuolema oli tullut vähemmän hirvittävästä syystä. Mutta silloinkin kun ei lavantauti kohdannut, vaan kuoleman syynä oli yleinen nääntyminen, sanottiin tätäkin taudiksi, tavallisesti „jalanpäälliseksi taudiksi“, se on semmoiseksi taudiksi, jossa sairastunut oli jalkeilla, kunnes kuolema tuli. Tämä harjo peite hädän kauhuja, joi oli kuitenkin sekä hätäntyneille että näkijöille tarpeellinen lievenitys aseman vaikeuksien kestämiseksi.“ Toisessa paikassa sanoo hän: „Koko tätä surkeutta jaksoi kestää ainoastaan sen tähden, että kärsimykseen yleensä ei ollut ihmismieheksi mitään tehokasta apua sitä vastaan. Mitä silloin kärsittiin, sitä ei tule mikään tynä kuvaamaan, koska kansa ei tahtonut tuoda tuskiensa päivän valoon. Se kärsi täydellisesti waijeten.“

Arvokkaammilla sanoilla ja jalommalla päästökirjalla Suomen kansalle en voi lopettaa tätä lukua, kuin seuraavalla otteella Dulun läänin kuvernöörin, nykyisen senaattorin, parooni G. von Alfthanin virallisesta kertomuksesta läänin tilasta 1865—70: „Eiikuttawalla alttiudella kärsi ja menehtyi satoja ja tuhansia, ilman että niiden mieleenkään joutui käydä käsiksi paremmassa tilassa elävien naapurien omaisuuteen, ja ihmeteltävällä pontewuudella ja itsensä kieltämyksellä tynti väestö uudestaan peltonsa, ja

tylwi siihen sen siemenen, jolla kalwawa nälkä olisi voitu hetkeksi sammuttaa."

Niin kesti Suomen kansa koetelmuksensa.

XIII.

1867 vuoden merkitys.

Taistelukentällä oli surman pitkä päivätyö vihdoinkin loppunut. Kuten ainakin miesten tappotantereella, nousi tyshmyhys minkä voiton kansan uhraukset olivat tuottaneet, mikä merkitys äsken päättyneelle hirmu-aikakaudelle oli kansan historiassa annettava. Lohdutonta olisi niiden, jotka tahtowat kansojen kohtalojen johdossa nähdä kaikkiviisaan sormen, eikä ainoastaan ylivoimaisten luonnonlakien hillitsevätöntä leikkiä, ajatella että kaikki kärsimykset, kaikki altius, kaikki jalo kestämyhys ja pontewuus olivat olleet pelkästään hetken itsensäpelastus-waistoa, ilman mitään wai-tutusta omaan aikauteen ja nousewiin sukupolwiin. Oliko Suomen kansa todellakin kärsinyt ja haudannut toistasataa-tuhatta lastansa kaiketta pyshwäijettä tuloksetta?

Osoittaahan historiamme useita ajan kohtia, jolloin kansamme on näänthymiseen saakka ponnistanut voimiansa ilman näkywää toivoa. Me, jotka voimme laweammalta silmäillä tapauksia ja niiden seurauksia, käsitämme helposti, mitä hedelmiä olemme korjanneet kansamme kestämyhdestä ison wihan häwityksissä, sen uskollisuudesta ja horjumattomuudesta „Suomen viimeisessä taistelussa."

Ulkäämme yrittäködään wertaamaan puheena olevia wuosia näihin äsken mainittuihin aikakausiin. Mutta yhtä hywin pyshy wanffana ja lohbuttawana totena, että se woitto, jonka kansamme tälläkin kertaa suunnattomilla uhrauksillansa saawutti, ei ole jäänyt tuottamatta pyshwäistä

tulosta. Näyttää wälttämättömältä edistymiselle, että kansoja tuon tuossakin järkähtetään juuria myöten, jotta heräjäwät tavallisten päiwien unettawasta hysteroisesta wirteempään toimeen. Myrskyt henkisesä maailmassa owat yhtä tarpeelliset kuin aineellisesäkin.

Pahin haawa suomalaisessa maataloudessa, kotitarpeen wiinanpoltto, oli kyllä sääthjen päätöksen kautta 1863 — 64 vuosien waltiopäiwillä saatu poistetuksi, mutta surullisena seisoi maanwiskelijä aution „pränninsä“ owella eikä hymärtänyt miten olla, kuinka elää. Wähimmin kääntyi hänen ajatuksensa karjaan, tuohon „wälttämättömään pahaan“, eikä enää ollutkaan „rankkia“ saatamisessa, joka oli ollut ai-noana sen hengisä pyhymisen ehtona. 1867 vuoden kato oli wihdoin waituttawana saarnana. Oli nähty mitä mökikiläisämmä oli lehmästänsä myhnyt, ja rehukaswien wilje-lys sekä paremmat nawettarakennukset rupešiwat, kuten ihmehen kautta, näkymään kaikkialla.

Ojitetuilla pelloilla oli huomattu werraten parempi kaswu, koska niitä kutakuinkin oli woitu 1867 ja 1868 wuoden sateisina syksyinä aikanaan kylwää, ja lapiomiehet saivat ankaraa kiirutta. Kyllähän ojen tarpeellisuutta ennenkin tiedettiin, mutta „hullu paljon työtä tekee, elää wiisas vähemmällä“, ja „wäittihän isäni, ettei hän ikinä mitään ole ojasta leikannut.“ Mutta nyt oli saatu kokea, mihin „wiisaan“ elämän-ohjeella ja „isän“ neuwolla oli jouduttu, eikä tosiaan lufkaan pyhtänyt saada tätä uudestaan oppia. Wakaantunut maan-omistusoikeus turwasi jokaiselle hänen työnsä hedelmät. Ei mikään „Paawo“ olisi ryhtynyt ojan shwentämiseen, jos hänen työnsä ja hifensä ensi „rewisio-nissa“ olisi joutunut naapurin omaksi. Wähentyneet työwoimat, joista sitä paitfi rupeši tuntuwassa määräsä til-pailemaan kaswawa kotimainen teollisuus, pakotti rupeamaan koneiden käyttämiseen. Nämä puolestansa teliwät wiljellyn maa-alan lawentamista mahdolliseksi, pelastaen työwäen hysteroisimmista ja raskeimmista töistä.

Mutta pää-asiana oli sittenkin yleensä virkistynyt henki. Edistyminen kaikilla aloilla on välttämätön jos tahdomme elää, se käsitys tuli yleiseksi. Tuntuvasti, ja oikein tuntuvasti, oli tultu huomaamaan, ettei „iiltä peritty tapa“ sittenkään ollut mahdollisimmasti paras, ja ettei kaikki, mitä kirjoissa luettiin, ollut pelkkää herrojen huluutta. On usein ihmetelty, että kansakoululaitoksemme kohta nälkävuosien jälkeen pääsi niin huomattavaan vauhtiin. Epäilemättä oli tämä luonnollisena ja välttämänä seurauksena siitä opista parempien tietojenkin tarpeellisuudesta, jota nälkävuodet säälimättömällä ankaruudella olivat tyrkyttäneet. Kirjallisuuden käyttäminen virkistyi luonnollisesti virkistyneen tiedonhalun yhteydessä.

Selvä on, ettei nälkävuosi semmoisenaan ja yksistään vaikuttanut sitä vireämpää toimeliaisuutta, jota sen jälkeen tapaamme kaikilla aloilla. Olihan muita ja mahtavia voimia päästetty liikkeelle. Edistymisen ehtona on yleisesti myönteiset olosuhteet, mutta nämä yksistään eivät voi tuottaa tähdellistä menestystä, ellei kansa ymmärrä niitä eduksensa käyntä. Keisari Aleksanteri II oli meillä, kuten kaikkialla, murtanut henkisten voimien kahleet. Sääthjen kokoonkutsumisella ja avaamalla tien kansan enemmistölle valistukseen ja sen kautta osallisuuteen kansalliseen työhön, oli hän arvaamattomassa määrässä herättänyt mielet, virittänyt luottamuksen tulevaisuuteen ja kiertänyt sen luomiseen tarvittavat voimat. Ainoastaan siten voimme selittää sen rohkeuden, jolla kansan edustajat ryhtyivät taloudellisesti ahdingon-alaisena aikana Pietarin rautatienrakennuksen suureen, mutta monen mielestä arveluttavaan kansallishyrytykseen. Sen menestyminen on sittemmin tehnyt mahdolliseksi rautatien jatkamista läpi erämaidemme, ja maamme saattamista jotenkin katkeamattomaan yhteyteen maailman kauppamarkeinain kansa Hangon rautatien kautta ja jäänmurtajamme avulla. 1867 nälkävuoden merkitys semmoisenaan on siinä, että se syvästi järkähtti entiset tuotanto-

tawat, että se kowalla iskulla herätti huomaamaan wäلتämättömyyttä tähdellä todella ruweta kähättämään niitä edistykſen waltateitä, joita muut suotuisat olot kansalle olivat amanneet.

Siten muodostui tämän onnettoman vuoden tapaukset ja opetukset warjinaiseksi käännekohtaksi taloudellisessa historiasfamme. Tawallaan saattaa sitä pitää „Suomen kansan viimeisenä taisteluna“ ei suinkaan siten, ettei vieläkin ankarat katovuodet saattaisi tawata meitä. Kokeehan nytkin tuhannet kansalaisistamme kowia aikoja. Mutta auttamisen keinot ovat werrattomasti suuremmat ja helpommat, epäwarma wiljanwiljelys ei ole enää ainoana maanwiljelijän tulolähteenä, ja paremmin muokatut peltomaat, warhaisempi ja huolellisemmin toimitettu kylwö saattaa epäsuotuisemmissakin oloissa antaa parempia tuloksia. Vielä on meillä kuitenkin parantamatta eräs surkea kohta: tuo lukuisa irtolaiswäestömme Kuopion ja Oulun lääneissä. Ei ole vielä keksitty mitään keinoa sen pöhywäiseksi auttamiseksi, mutta ehkei ole tarpeellisella pontewuudella asiaan kähthkään käſitty. Warma on, että jos se on rahalla autettawissa, niin olisimat ne yhtä hywällä syhllä liikkeelle pantawat kuin Wiipurin lahjoitusmaiden lunastamiseen. Toiwokaamme, että keksitään keinoja ja ryhdytään niihin, ennen kuin uusi järähdys herättää meitä.

Jotenjatin wälittömässä yhteydessä nälkäwuosien kanssa, waikka ei suinkaan minään niiden seurauksena, oli se runsas rahatulwa, jota kiihtynyt sahaliike tuotti maaillemme. Epäilemättä waikutti sekin tuntuwasti kaikenpuoliseen edistymiseen, mutta sen tuottamat seuraukset eiwät walitettawasti ole kaikin puolin kiitettäviä. Säälimättä raasti silloinen sukupolwi vuosisatojen kuluesssa, ilman sen omaa ansiota, kofontuneita aarteita. Kauniit metsämme, jotka olisimat woineet antaa tasaista tuloa sekä nytkijelle miespolwelle että nousewillekin, nähtawät nytkyään laweilla aloilla leikattawaksi walmiilta wiljawainiolta, johon on päässyt nälkäinen

karja vapaasti mellastamaan. Kun tukit ja hirret ovat myhdyt, korjaawat paperitehtaat loput, niin ettei aidanseivästäkään ole saatavissa. Ja mitenkä käytettiin rahat? Tukkihuijarit joutuivat itse joukottain wararikkoon, jättäen miljoonia maksettaviksi heille luottoa antaneille yhsityksille ja pankkeille. Ja moni satatuhansista myhdyt nauttii kenties nyt waiwaisapua. Vieneekö asiallisesti tosi, mutta ainakin on asemaa kuwaawa tuo kertomus, että äsken nälkään kuolemasta pelastuneet maanomistajat juottivat hewosilleen samppanjaa. Surulla täytyy kansamme ystävien tunnustaa, ettei se sama kansa, joka oli niin ylewästi esiintynyt kowan päivän aikana, ollenkaan ansaitse samaa kiitosta myötäkähmisessä. Tätä se ei jaksanut kestää.

Eipä olekaan ihmiselle terveellistä se, minkä hän ilman omaa työtä ja ansiota sattuu saamaan. „Mitä huilulla ansaitaan, se rummussa menetetään“, sanoo muinoinen sotamiesten sananlasku. Jos mikään on omiansa häiritsemään kansamme tasaisista edistymistä on se juuri se hylöllinen ja waateliias elämäntapa, johon metsärahat wieteliwät, ja se näennäinen ahdingko, johon pakostakin joudutaan, kun metsätulot taas auttamattomasti hupenewat tahi laakaawat. Näennäinen, sanon, syystä että meidän maassa on eletty silloinkin kun maanomistaja ei aawistanutkaan, että hänen metsästään woitiin löhtää rahaa.

Tämmöisestä syystä saattaa vielä tulla kowiakin aikoja. Toiwokaamme, että Suomen kansa, jos niin tapahuu, uudestaan osoittaa kaikki jalot ominaisuutensa. Jos saamme rauhassa jatkaa meille sopiwissa valtiollisissa ja taloudellisissa oloissa, niin ei tarvitse olla epätoiwossa voitosta.

XIV.

Jätkömaininkia.

1872 vuoden valtiopäiville annettiin armollinen esitys „kreditivilainan osoittamisesta hädän-aputoimia warten katovuosina tahi muihin erinomaiisiin tarpeihin.“ Siinä sanotaan, että kowina katovuosina, semmoisina kuin olivat 1862 ja 1867, oli ollut pakko ottaa ulkomailta kreditivilainoja, joita voitiin saada ainoastaan sangen raskailta ehdoilla. Sientähden ehdotetaan, että Suomen pankista määrättäisiin yhden miljoonan kreditivi, jotta wiljakatojen satuesssa tahi muiden erinomaisten tarpeiden ollessa voitaisiin joutuisasti ja turvaumatta rasittamaan ulkomaiseen lainaliikkeesen, heti käydä hädän-aputoimiin, jotka lienewät tarpeen vaatimia. Kreditivi olisi takaisin maksettawa wiimeistään kolmen vuoden kuluessa ilman korkoa tahi muuta maksua.

Esitystä käsittelee waltionvaliokunta. Mietinnöstä käy selville, että armollisen kirjeen kautta 24 p:ltä Syyskuuta 1867 oli säädetty perustettawaksi wäestön auttamiseksi erityinen „häädänapu-rahasto“, johon määrättiin annettawaksi:

ulkona olewat lainat puhtaassa rahassa ennen	
otetuista kreditivilainoista	1,060,000
jamaan kreditivilainaan kuuluwaa puhdasta	
rahaa	56,000
ulkona olewia wiljalainoja waltiorahastosta .	3,322,000
yleisen waltiorahaston wiljanjaamiset rahassa .	424,000
ja puhdasta rahaa	1,520,000
	<hr/>
Summa	6,382,000

Sittenkun tästä rahastosta oli takaisin maksettu Rothschildin kreditivi 5,529,150 markkaa ja muihin rahas-

toihin 1,100,000, oli hädänapu=rahastossa Joulukuun 1 p:nä 1871 seuraawat warat:

puhdasta rahaa	12,000
wiljaa raha=armossa	1,162,000
ulkona olevia wiljalainoja rahassa	993,000
saamisia puhtaassa rahassa	163,000
<hr/>	
Summa	2,430,000

Matkamatonsa welkaa oli rahastolla Sm. 400,000; joten todellinen säästö teki Sm. 2,030,000, josta kuitenkin joku osa oli epävarmoja saatavia.

Kun valtiowarasto hylämainitulla tavalla hädänapu=rahastoon oli jättänyt Sm. 6,382,000 ja rahaston säästö, epävarmat saamiset siihen luettuina, 1 p:nä Joulukuuta 1871 teki Sm. 2,030,000, voisi valtiowaraston häviöstä hädänapu=rahastosta annetuista lainoista siis laskea vähintäänä 4,352,000 markaksi *).

Valiokunta puolusti kreditiwin antamista samoilla perusteilla, jotka armollisessa esityksessä mainitaan, sillä muutoksella, että siitä olisi suoritettava 3 prosentin korko.

Tätä valiokunnan päätöstä vastaan panivat vastalauseen promessori J. S. Forsman, romasti A. E. Granfelt ja kunnallisneuvos A. Meurman. Panen sen tähän kokonaisuudessaan, koska siinä tulee selville ne yleiset periaatteet avuntoimista hallituksen puolelta, jotka siihen aikaan monessa olivat syntyneet nälkävuosien johdosta, ja jotka laueammin olin esittänyt eräässä kirjoituksessa Kirjallisessa Kuukauslehdessä 1868.

„Koska arm. esityksessä ehdotettu yhden miljoonan kreditiwi Suomen Pankissa katovuosien tarpeeksi on niin vähäinen, että se yleisemmän hädän sattuessakin tuskin miiksi-

*) Apurahaston warat nousivat vuonna 1889 5,542,738 markkaan.

kään auttane, emme voi tätä esitystä muuna pitää, kuin jäädyille tehtynä tyhjyyksenä, onko tästä lähin jokaisen puutteen sattuessa hallitus welvollinen apua tekemään ja väestö oikeutettu apua vaatimaan. Tältä periaatteen kannalta ensin katseltuna, puheena oleva kreditiivi ei ole meidän mielestämme hyväksyttävä. Me emme tosinkaan sillä tahdo lausua mitään moitetta hallituksen entisistä hädänawuntoimista, joihin epäilemättä parhaimmalla tarkoituksella on ryhdytty. Mutta hallitus niinkuin kansain on jo siinä kohden käynyt kokemuksen katkeraa koulua, ja tämä kokemus, varsinkin vuosilta 1856 ja 1862, todistaa mielestämme yltäkyllin näiden tointen wahingollisuuden. Että hallituksen runsaat awunteot 1856 ja 1862 melkoisesti heikonsivat väestön sekä siweellistä että taloudellista asemaa, ja niin muodoin teki kansan vähemmän tykenewäksi kestäämään 1867 vuoden suurta etsimystä, lienee jo yleisesti tunnustettu asia. Että taas semmoinen vuosi kuin 1867 wälttämättömästi waatii awunhankkeita hallituksen puolelta, ei tee tyhjäksi ajatustamme hallitus-apujen wahingollisuudesta ylipäänsä. Semmoisina erinomaisina tapaturman aikoina, joita Sumalan awulla tuskin tarwinnee kerran puoleksa vuosisadassa waroa, eivät tietysti mitkään periaatteet pidä paikkaansa. Mutta semmoisiin tapauksiin onkin erinomaisia neuvoja kullonkin keksiminen, eikä niitä ole, niin sanoaksemme, waltio-kulunki-awioon panemista.

Suomen pankille puheena oleva kreditiivi, waikka itsessään tyllä wäjäpätöinen ja tarpeesen riittämätön, kuitenkin woisi, juuri tämmöisinä hädän hetkinä, jolloin se tarwittaisiin, olla waikea suorittaa; sillä pulan yleisenä ollessa hyfityisetkin tietysti tavallista enemmän tarwitsawat pankin wälitystä, jonka ohessa lisätty wiljantuonti tulwauttaa setelit takaisin pankkiin ja hopeat ulos maasta. Kuonnollisinta siis silloin on, ettei hallitus rupea hyfityisten kilwottelijaksi pankin warojen etsimisessä, waan sen sijaan kääntää ulko- maista kreditiänsä tarpeellisten warojen hankkimiseen. Ettei

tämä ole mitään mahdotonta, todistaa 1867 vuoden kokeus, jolloin 1½ miljoonan thalerin kreditivilaina tällä tavoin ulkomailta saatiin. Tosin se korko, joka tästä lainasta maksettiin, osoittaa, että tällaiset lainakaupat toisinaan saattavat tulla jotenkin kalliiksi. Mutta sen laillansa on epäilemättä terveellinen pidäke, joka estää semmoisiin ryhtymästä paitsi kowimmassa tarpeessa. Sitä vastoin mielestämme ei olisi ollut suinkaan miinusta, että siinä tilassa, missä pankki vuonna 1867 oli, hallitus olisi siinä käyttänyt kreditiivoikeuttaan, jos semmoista olisi silloin ollutkin. Yllämainitusta 1867 vuoden esimerkistä on siis mielestämme selvästi nähtävänä, että niissä tapauksissa, jolloin hallitusapu katovuoden tähden kenties olisi välttämätön, yhden miljoonan kreditivi Suomen pankissa ei olisi miksiäkään hyödyksi. Mutta semmoisina aikoina, jolloin ei mitään apua pitäisi antaa, tämä nähyihin ripustettu miljoona olisi alituisena hyllykkeenä joka miehen pyhää ja hallituksen suoda hädänapua. Seisowainen hädänapu-kreditivi tulisi siis waikuttamaan jonakuna yleisenä waltio-waimaislaitoksena, laskien hallituksen hartioille sen huolenpidon, joka on jätettävä wäestön omaksi asiaksi."

Ennenkuin mainittua waliokunnan mietintöä otettiin säädöissä ratkaistavaksi, mutta pahaksi onneksi vasta sen jälkeen kuin wastalause oli painettu, tulin ajatelleeksi, että pitäisi kuulustella Snellmanin mieltä asiasta, ja läksin sentähden hänen luoksensa. Kohta suunnawajaisiksi sain semmoisen säälimättömän läksytyksen, jommoisilla hän sattuwissa tilaisuuksissa kestitti „nuoria.“ „Mitsei tuota kreditiviä annettaisi, koska ne sitä tahtowat.“ — Olen koettanut wastalauseessa esittää syht. — „Pelkkiä juoruja.“ — Olisiko teillä 1867 ollut mitään hyötyä tuosta kreditivistä, otaksomalla ettei sitä olisi käytetty jo edellisinä vuosina? — „Mitäpä semmoisesta summasta; syhskuusja jo käytettiin pari miljoonaa ja aputoimet maksoiwal kaikkiaan päälle 6 miljoonaa.“ Mutta kaikista puheista huolimatta, oli

loppulause muuttumattomasti: „miksei kreditiä annettaisi, kun ne sitä tahtovat.“

Valiokunnan mietintöä käsiteltäessä säädhisjä hyväshiwät ritaristo ja aateli mietinnön sillä muutoksella, että forkoa ei tarwitsisi suorittaa; pappis- ja porwarissääty muuttamattomana. Mitään erityistä huomiota ei näissä säädhisjä vastalauseelle annettu. Mutta talonpoikaisääty hylkäsi mietinnön, hyväshymällä vastalauseetta.

Säätypäätöksen saamista warten kehotti waliokunta ritaristoa ja aatelia, luopumalla entisestä päätöksestään, yhtymään pappis- ja porwarissäätyyn. Siitä syntyneessä keskustelussa pyysi Snellman ensimmäisenä sananwuoroa. Hän tiesi silloin, että talonpoikaisääty oli hyljännyt mietinnön, ja piti tätä sopimattomana kiittämättömyhtenä hallituksen suurenmoisista awunteoista, waikka sekä vastalauseessa että säädyn istunnossa nimenomaan oli ylistetty 1867 vuoden aputoimia, ja ainoastaan wiitattu siihen, että awunannot saattaisivat tulla alituisiksi, jos kreditin annolla tunnuistettaisiin hallituksen welvollisuudeksi jokaisen hätähuudon johdosta rientämään awuksi. Nähtävästi kiisti hotti tämä ajatus puhujaa.

„Tähtyh oudoksua“, sanoi Snellman muun muassa, „kun näkee arm. esitystä käsiteltävän siihen tapaan, ikään kuin olisi hallituksen welvollisuus, hädän kohdassa, ruokkia väestöä, ja ikään kuin se olisi eduskunnan puolelta erinomainen armonosotus, jos se tarjoo yhdenkin formen hallituksen tukemiseksi tässä toimesta. Tuo ei ole laisinkaan sopimaa.“

„Miksi sääty, se jota asia lähimmin koskee, on hyljännyt esityksen, sen nojalla, ettei se luule tilallisten wästeden joukumien minikään waltio-awun tarpeesen. Jos minulla olisi funnia kuulua siihen armoisaan säätyyn, olisin minä kysynyt: Mitka ne owat, jotka wiljakadon sattuesssa kokoontuvat kunkokokouksiin, pyytämään yksityksille kunnille lainaksi tuhansittain jauhomattoja, kymmentuhansittain markkoja? Mitka ne owat,

jotka ovat piirittäneet kubernöörit anomuksilla ja lähetystöillä, saadaksensa semmoista apua? Kukka ne ovat, jotka, kubernöörin kiellettyä, ovat lähettäneet senatiin valituskirjoituksia, vaatien noita runsaita avuntekoja? Kukka ne ovat, jotka ovat panneet lähtemään Helsinkiin edusmiehiä valittamaan senaatin jäsenille ja kenraalikubernöörille? Kukka ne ovat, jotka lisäksi ovat lähettäneet Pietariin kirjoituksia ja edusmiehiä valittamaan Hänen Majesteettillensa, etteivät kubernöörit eikä senati ole auttaneet heitä niin kuin heidän mielestänsä olisi pitänyt? Kukka? No nehan ovat tilalliset, arvoisan talonpoikaisjäädyn valitsijat. Mutta toivotaan nyt, etteivät he ikinä enää pyyhä hallitukselta apua, ei penniäkään, ei jyvääkään."

"Tässä maassa on kuitenkin muutaakin maatansaa, kuin tuo tilallinen väestö, täällä on sen kurjat työmiehet. Me tiedämme että nämä asuvat kurjissa hötkeleissä, palakalla, joka ei anna heille waatteita ruumiin werhomiseksi, ja heidän lapsensa liikkuvat puoleksi alastomina suwet talwet. Ei voi kukaan waatia, että he voisivat mitään säästää kowien aikojen waraksi. Kun hädän aika tulee, irtisannotaan pestatutkin palvelijat, ja tälle wärijoukolle, miehille naisille, lapsille, on tarjona ainoastaan maantie ja kerjuu. Eipä näy heitä warten olleen sydäntä eikä ajatusta. Hallitus, siitä olen wakuutettuna, ei heitä ikinä unohda, waan tarjoo heille mahdollisuuden mukaan työtä ja rawintoa, kun heiltä maanomistajat kieltävät kumpaaakin. Tätä hallituksen welvollisuutta ovat maamme todelliset ylimykset, nuo tilalliset, kokonaan unohtaneet, kun julistawat, ettei hallitus tarvitse mitään apuvaroja. Mainitsen sitä vastaan wilpittömällä ja sywällä tunnioituksella, että tämän säädyn enemmistö äänestyksellään on myöntänyt tämän welvollisuuden oikentetuksi, kun se ei ole waatinut mitään korkea tuosta mitättömästä ennakkomaksusta, jota hallitus on pantista pyytänyt."

"Olen tosin kuullut mainittaman, että yksi arvoisan talonpoikaisjäädyn jäsen oli lausunut kiitoksia hallituksen toi-

niestä, mutta ei yksikään mitään, joka olisi osoittanut muistoa siitä, mitä omat maamiehet ja ulkomaalaisetkin ovat uhranneet nälän lievitämiseksi. Mutta sitä pitäisi niinkään muistaa, että se, joka ei tee mitään tulevien onnettomuuden päivien varaksi, se ei ansaitse muidenkaan apua."

Bidin welvollisuutenani vastata Morgonbladissa tähän ankaraan puheeseen. Yhennettyinä oli sisällys seuraava: „Kuulisi, että hra Snellmanin alkusanat ovat kopioidut vastalauseesta, kun hän sanoo: „Maata ei rasiteta veroilla sentähden, että niillä ylläpidettäisiin toisen tahi toisen maan kunnan väestö; ei hallitus sitä warten saa tulojansa, vaan tavallisten waltiotarpeiden suorittamiseksi.“ Eihän kieltäne hra S., että vastalauseen kirjoittajat ovat tavoittaneet samaa, ja sen lisäksi vielä, ettei kansalle ole terweellistä tottua siihen ajatukseen, että huolenpito sen toimeentulosta on hallituksen asia. Kuinka siis suoriutuu hra S. alkulauseensa johtopäätöksistä? Siten, että ne apurahat, joita eduskunta toisessa tahi toisessa muodossa antaa hallitukselle wäestön auttamiseksi, eivät muka ole „weroja.“ Kun hallitusta oikeutetaan käyttämään esim. pankin wuotuiset woitot toisen tahi toisen maakunnan wäestön auttamiseksi, niin se kai ei ole „maan werojen“ käyttämistä. Tuo käsitys „hallituksen omista rahoista“ näkyy olewan kowin sywään juurtunut, mutta ainakaan ei liene mahdollista todistaa, että Suomen pankki on jonkinmoinen yhteinen waiwaiskassa Suomen kansalle. Kolme sääthä on hyväksynyt kreditiwin antamisen, se on: ne owat suoneet 55 penniä kutakin maan asukasta warten, mutta katki sääthä waatii tästä ennakkomaksusta 30/0 korkoa, joten siis owat vähentäneet awun 53 penniin, ja hra S. lausuu wilpittömän ja syvän funnioituksensa ritariston ja aatelin jalomielisestä ja oikeuden mukaisesta ajatustawasta. Olijhan hra S. woinut ryhtyä keskusteluun vastalauseen periaatteista. Mutta miksi olisi hän, siltä kannalta, jolle hän satunnaisesti oli asettunut, ruvennut keskustelemaan periaatteista talonpoikien kansja, noiden

kurjien kanssa, jotka matelewat hallituksen jalkojen juuressa, kerjäten leipäpalasta. Hän näkhy oleman sitä mieltä, että kansa on olemassa hallituksen kassojen täyttämistä warten, ja että hallitus, kun se säännöllisesti suorittaa kuukauspalakat, on tehtävänsä tehnyt. — Minä pyyhän saada olla toista mieltä; minä arwelen, ettei ole mitään rajaa sille, mitä hallitukselta voidaan waatia, ja ettei se puolestaan voi enempää tehdä kuin mitä sen welwollisuus on. Mutta welwollisuuden tähttäminen onkin korkeinta, mihin ihminen voi kohota, ja harwat owat ne, jotka sitä woivat täydellisesti tehdä. Siitä syystä ilmilausein talonpoikaissäädysssä suuren iloni siitä, että Suomella, kun se joutui kowimman koetuksen alaiseksi, minkä se wuosisatoihin oli saanut kestää, oli onni tawata raha-asiansa johtajana miestä, joka tehtäväänsä pysty. Waikka en pidä hallituksen asiana ryhtyä wäestön talouteen, ei suinkaan siitä syystä, ettei se ole sen welwollisuus, waan sentähden, että se on wahingollista, rohkenen sittenkin wäittää, että se hallitus, joka 1867 ei olisi toimitannut mitään, olisi tähdellä oikeudella ansainnut ankarrimman tuomion. — Sitä laatua oli se kiitollisuus, joka ilmilauseuttiin talonpoikaissäädysssä. Ettei kukaan nousnut kiittämään kansalaisyjamme ja ulkomaalaisia heidän uhrauksistansa, sitä paheksu hrä S. Oliko tilaisuus siihen sovelias, se jääköön sanomatta. Kaikissa tapauksissa olisi se ollut eduskunnan yhteinen asia. Mutta wastenmieliseltä tuntuu minusta se hywäntekewäisyys, joka ei katso itseänsä paltitukseksi, ellei awunsaaja yhä matele hywäntekijänsä jalkain edessä. — On kuultu mitä hrä S. olisi sanonut, jos hänellä olisi ollut kunnia kuulua arwoisaan talonpoikaissäädystyn. Minullahan on tuo kunnia, ja sentähden tähtty minunkin sanoa, mitä olisiin tuntenut itseni pakotetuksi lausumaan, jos kerran olisiin ruwennut kiittelemään. Näin olisiin minä sanonut: „Kuka oli se, joka, kaiken pettäessä, rohkeni pitää wireillä luottamusta siihen, että tämä maa vielä oli mahdollinen ihmisasunnoksi, waltioksi, joka voi kannattaa

omaa hallitusta? Kuka se oli, joka, pettu- ja sammalleipää syödessään, vielä hynki pellot, toivoen parempia aikoja, ja jolla oli tarmoa säilyttää siemenet aitas-
sa, nälkäänkuolema ihmien edessä? Kuka se oli, joka viimeiseen kurjaan leipäpalaan saakka weliellisesti jakeli sitä kerjäläisten kanssa, eikä sulkenut niistä omeansa? Se oli tilallinen maawäestö, ne olivat talonpoikaissäädyn walitsijat.“ Niin olisin ollut pakotettuna lausumaan vieläpä pakotettu lopettamaan ilmoittamalla sille saman wilpittömän ja syvän kunnioituksen sen jalomielisyydestä, kuin hra S. esiintoi korkeasti-kunnioitetulle ritaristolle ja aatelille. Mutta eihän olisi ollut laisinkaan sopimaa puhua „todellisesta ja syvästä kunnioituksesta“ talonpoikia kohtaan. Moista skandaalia en woinut wirittää. Mutta tarpeellisella maltilla esitin ainoastaan war-
sin kiitetävänä asiana, että sääty oikein oli käsittänyt mitä sille usealta taholta, ja luullakseni myöskin hra S:n puolelta, oli neuvottu 1867 vuoden kadon johdosta, että se wä-
stede-
s-
koettaisi omin toimin itseänsä auttaa.“

Snellman wastasi tähän seuraavana päivänä kirjotuksella, joka osoittaa hänen jaloa sydäntänsä ja niitä katke-
ria muistoja, jotka siinä vielä piilivät.

„Että vuonna 1872 jo on woi-
tu unohtaa, että maas-
samme on muitakin apua tarwitsewia kuin ne, jotka woi-
wat lainoja saada, sepä unohtaminen on la-
kista tuska-
stutta-
winta. Etten ole liian kowaa ääntä pitänyt, käy selwille
sitten, että hra A. M. ei ole vielä-
kään saanut kormaansa
auki. Mutta ehkä on muiden kuulo wä-
hemmän paatunut.“

„Hra A. M.! Käy war-
sin hywin laatuun hoitaa
esim. siemenen ostoa surumielin, mutta kuitenkin alistumalla
ja tywenesti. Mutta kun nälänhätä wiikko wiikolta lisää-
tyy, kurjuus ja ruumiiden luku hautausmailla, teillä ja po-
luilla karttuu karttumistaan, silloin waltaa kauhu sydämen.
Kaataa kuten mies paloruis-
kun ääressä liekkien wallassa
olewassa kaupungissa ilman pelastuksen toiwotaan. Hra
A. M. ja muut hänen kanssansa ei-
wät näh tietävänsä-
kään,

että semmoinen pelastustyö oli laskeutu maan hallituksen hartioille. Mutta sen eteen, jossa oli jotakin edesvastauksia asiasta, saattawat kyllä nuo kalpeat warjot esiintyä uudestaan; ja hänen omatuntonsa saattaa kyllä hähän uudestaan asettaa hänelle vastattavaksi kysymyksen: eikö olisi voitu tehdä enemmänkin? Eikö olisi voitu järkewämmin käyttää sitä, mitä annettiin, ja siten pelastaa ainakin muutamia tuhansia lisäksi. Jos noita 7 miljoonaa, jotka olivat käytettävissä, — ja tämä summa vastaa puolen vuoden tuloja yleisessä valtiowarastossa, — olisi käytetty yksinomaan nääntyvien ja heidän lastensa hywäksi, eikö ainoatakaan markkaa siemenene, ehkä olisi silloin olleet kaikki pelastettavissa. Oliko se ollut oikein? En voi vielääkään tätä kysymystä ratkaista. Wastatkoon herra A. M. jaa tahi ei — jos hän rohkenee.”

Niin raskaasti kantoi Snellman edesvastauksensa hirveätä taakkaa, vielä silloinkin, kun kaikki kiitollisina ihmetelivät hänen ylistettäviä toimiansa.

Mutta tuota kaimattua vastauksia hän ei saanut eläisfänsä. Olkoon se hänelle annettu historian edessä. Kun tuiman taistelun ratkaisemana hetkenä päällikkö on pakotettu kokonaisuuden pelastamiseksi antamaan jollekulle osastolle käskyn: „antakaa surmata itsenne tässä!”, niin olisi epäily ja sääli turmiollinen.

Suomen kansan etujoukot ymmärsivät käskyn ja kaatuivat asemassaan. Me suremme heidän lohtaloansa kuten kaatuneiden sankarien ainakin, ja annamme heille korkeimman kiitoksemme: he owat kaatuneet isänmaan pelastukseksi.

Sisällys:

	Siv.
Alkulause	3.
I. Taloudellinen asema ennen vuotta 1867	7.
II. Taloudellinen asema 1867	11.
III. Valmistukset 1867	15.
IV. Runnalliset aputoimet	19.
V. Yleiset työt	24.
VI. Baltiowarat ja rahanhankkeet	28.
VII. Baltion vilja- ja siemenkauppa	32.
VIII. Riihimäen—Pietarin rautatie	40.
IX. Yksityisten ponnistukset	44.
X. Kerjäläiset	49.
XI. Kuolevaisuus 1868	53.
XII. Kuinka kansa kesti koettelemuksessa	58.
XIII. 1867 vuoden merkitys	63.
XIV. Yätkimainintia	68.

Maurman

Kansanvalistus-seuran toimitusten

seitsemäsloista vuosikerta,

wuodelta 1891 sisälji seuraawat wihot:

74. Suomen yhdistäminen Wenäjän waltakuntaan. Kirjoit-
tanut J. R. Danielson 3: 60.
 75. Vuonteen kehittämisestä kaswatuksen kautta. Kirjoitta-
nut L. S. S. —: 25.
 76. Wähäsen rahasta ja korosta nyt ja ennen. Esitelmä.
Kirjoittanut E. S. —: 25.
 77. Maantieteellisiä kuwaeslmiä. Toinen sarja. Palestina I. . . 1: 50.
- Wuosikertaan kuuluvat wihkot maksawat siis yhteensä 5 m. 50 p.;
täydellisiä vuosikertoja voidaan kuitenkin yhä vielä saada seuran asia-
miehien kautta 3 markasta.

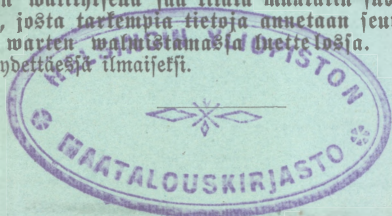
Professori J. R. Danielsonin äskettäin painosta ilmestynyt uusi kirja:

Suomen sisällinen itsenäisyys,

jatkuvien hyökkäysten torjumiseksi,

jota voidaan katsoa jatkoksi wuosi sitten seuran toimesta lewitettyyn kirjaan „Suomen yhdistäminen Wenäjän waltakuntaan“, saa tilata myöskin seuran toimiston kautta 2 m. 25 p:iin kappaleesta, jonka ohessa 10 tilatesä maksetusta kappaleesta annetaan 1 ilmaiseksi. Muuta hinnanalennusta ei seura woi myöntää. — Seura olisi mielellään le-
wittänyt tämänkin kirjan huokeammalla hinnalla jäsenillensä, mutta kun
sen kustantaja ei mihinkään semmoiseen wälipuheeseen suostunut, ei asi-
asta woinut mitään tulla.

Seuran wälityksellä saa tilata muutenkin suomeksi ilmestynyttä kirjallisuutta, josta tarfempia tietoja annetaan seuran maamme kan-
talirjastoja warten wälittämässä luettelossa. Tämä kirjaluettelo
ähetetään pyydettyä ilmaiseksi.

1389 — 1393

Samoilla ehdoilla kuin seuran omat kustantamat myydään seuran kautta kirjanen:

Eufimmainen apu Wahingoittuneelle. Kirjoitti Jr. von Esmerch. Tekijän luvalla suomennettu. 20 puupiiroksella. Hinta 50 penniä.

Kirjasta myönnetään seuran asiamiehille 25 % ja tavalliset vapaafappaleet, kun rahalla tilaavat.

Kalffin puolin tarfää kirja, joka pitäisi lshymän joka talossu. Duodecim-seuran huolesta suomeksi toimitettu.

Suuressa määrin alennettuun hintaan myydään seuran wäli-tyksellä:

Nordenfkiöld, Wegan Matka Asian ja Euro- pan ympäri.

Kaksi osaa, yht. yli 800 sivua ja runsaasti kuvia ja karttoja. Alfuperäinen hinta 21 markkaa, nyt 6: —

Erwasti, Suomalaiset Jäämeren rannalla.

Alfuperäinen hinta 6 markkaa, nyt 3: 25.

Sittenkun Kansanwalistus-seura nyt on ostanut koko jalellä ole-
wan painoksen kirjasta:

Krohn, Kertomuksia Suomen historiasta.

Ojat 1—4.

myydään kirja siwästi sidottuna kahteen fiteesen 10:een markkaan fappaleesta. Seuran asiamiehet saawat lukea hynwäksensä tavallisen hin-
nan alennuksen ja annetaan 10:stä tilatesa makjetusta fappaleesta yksi
ilmaisekfi.

Sidottuna entisesä ajussaan maksaa koko kirja 8 m. 50 p. Jronais-
ten osien hinnat ovat samat kuin ennenfin: I osa 1: —, II osa 1: 50,
III osa 3: —, IV osa 5: 50.

Kansanwalistus-seuran toimisto,

Helsingissä Erkint. 14.

HY VIIKIN TIEDEKIRJASTO

1150307875